

**Univerzita Karlova
Filozofická fakulta**

Ústav pro dějiny umění
Obecná teorie a dějiny umění a kultury
Dějiny výtvarného umění

AUTOREFERÁT
(Teze disertační práce)

**Praha – Besançon
Rudolf II. a sbírka rodina de Granvelle**

**Besançon – Prague
Rudolf II and the de Granvelle Family Collection**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Lubomír Konečný
Školitel: PhDr. Beket Bukovinská

OBSAH

1. Úvod
2. Struktura disertační práce
  2. 1 Přehled dosavadního výzkumu
  2. 2 Rodina de Granvelle a její sbírka na pozadí dobových událostí – vznik sbírky
3. Nákup císaře Rudolfa II.
4. Požadovaná díla v kontextu Rudolfova sběratelství
5. Závěr
6. Použitá literatura
7. Publikační činnost

1. Úvod

Předkládaná práce je zaměřena na konkrétní soubor děl, který získal císař Rudolf II. ze sbírky rodiny de Granvelle, a navazuje na středoevropský výzkum rudolfinského umění, probíhající již od konce 19. století. Skutečnost, že císař Rudolf II. projevil o řadu děl ze slavné sbírky Nicolase, Antoina a Françoise de Granvelle velký zájem, je známá a v literatuře opakovaná, ale bližšímu zkoumání tohoto problému se dosud nikdo nevěnoval. Práci na tématu aktuálně podpořily tři okolnosti. S blížícím se pětisetletým výročím narození kardinála Antoina de Granvelle se objevila řada zásadních publikací, zabývajících se dílčími tématy spojenými s rodinou Granvelle, a díky moderním technologiím bylo nově zpřístupněno množství dosud nezpracovaného archivního materiálu. V souvislosti s rekonstrukcí Musée des beaux-arts et d'archéologie v Besançonu (termín dokončení podzim 2018) se rovněž objevila iniciativa někdy v budoucnu prostřednictvím výstavy a katalogu alespoň na čas představit tuto sbírku, v současnosti rozptýlenou v muzeích a soukromých sbírkách po celém světě. Dílčí výzkumy portrétů kardinála Antoina představila na přelomu let 2017–2018 výstava v Granvellovském paláci (Musée du Temps) v Besançonu a doprovodná konference. Tyto okolnosti otevírají nové možnosti pro přesnější zmapování souboru artefaktů, které Rudolf II. od dědiců sbírky Granvelle explicitně požadoval.

I když v současnosti není možné přesně určit všechna díla, o která Rudolf usiloval, je možné k tématu přistoupit z hlediska současných metodologických trendů dějin umění, vyjít z konkrétních objektů a pokusit se o jejich analýzu a současně zdůraznit nově poznané souvislosti.

Z metodologického hlediska lze v tomto ohledu vyjít z koncepce „period eye“ Michaela Baxandalla a pokusit se naznačit, jaké místo díla zahrnutá mezi císařovy požadavky zaujímal v původním kontextu sbírky Granvelle a jakou roli hrála v pozdější císařově kolekci. Práce vychází především ze studia archivních dokumentů a dobové literatury, které přispívají k identifikaci, objasnění původu a funkce, již díla plnila v sbírce Granvelle a později v kolekci císaře Rudolfa II.

V první části podává práce kritický přehled dosavadní literatury, v níž se setkáváme se zmínkami o sbírce Granvelle, a zejména o objektech následně požadovaných Rudolfem II. Většina historicky orientovaných textů o příslušných členech rodiny vesměs není snadno dostupná, proto následuje stručný přehled jejich životních osudů – vzestupu a mecenariátu se zaměřením na provenienci císařem požadovaných kusů. Zároveň je nastíněn kontext

vzniku sbírky Granvelle. Ústředním bodem práce je kapitola věnovaná komplikovanému příběhu Rudolfovy postupné akvizice.

Nedostatkem všech studií zabývajících se sbírkou rodiny de Granvelle je, že dosud neexistuje ani částečný soupis identifikovaných objektů, které rodina vlastnila. Badatelé se většinou omezují pouze na výčet jmen autorů. Bez alespoň dílčí identifikace děl však není možné činit jakékoli závěry o sběratelské politice prodávající i kupující strany.

Předkládaná práce proto na závěr přináší co možná nejúplnější soupis uměleckých předmětů, které si Rudolf II. přál získat ze sbírky de Granvelle. Díky archivnímu výzkumu nebo nové interpretaci vydaných pramenů se řadu z nich podařilo dohledat v mnoha světových sbírkách – přiložený soupis předkládá i pravděpodobná nebo nejistá určení; přehledný seznam je přiložen v podobě tabulek.

Vzhledem k rozsahu sbírky není zatím reálné sestavit soupis více než pěti set uměleckých objektů sbírky de Granvelle, které zachycují dobové zprávy a pozůstalostní inventář po posledním majiteli sbírky, a představit tak sbírku v jejím celku. Soupis padesáti dvou různých děl vybraných císařem však představuje důležitou informaci nejen pro bližší poznání sbírek Rudolfa II., ale výmluvně vypovídá i o sbírce Granvelle. Ze současného stavu poznání vyplývá, že si dobře informovaný císař vybral ve své době nejdražší a mezi dědici sbírky mimořádně ceněné kusy, které sbírka kolem roku 1600 obsahovala. V pražském inventáři z let 1607–1611 se objevují mezi tzv. „beste Sachen“, což dokládá jejich postavení v rámci Rudolfovy kolekce. Poslední kapitola proto požadované předměty zasazuje do kontextu Rudolfovy sbírky a osvětluje důvody jejich výběru. Podle současného stavu poznání jednotlivých objektů pak na základě jejich stylové a ikonografické analýzy vysvětluje, jak byla vybraná díla na dvoře vnímána a zda zanechala v dílech umělců pražského dvorského okruhu určitou stopu.

Hlubším poznáním všech dostupných informací osvětlujících zájem císaře o získání části významné sbírky rodiny de Granvelle přispívá práce i k bližšímu poznání sběratelské politiky Rudolfa II.

2. Struktura disertační práce

2. 1 Přehled dosavadního výzkumu

Na samém počátku bylo nutno shrnout dosavadní výzkum, prostudovat práce badatelů zmiňujících rodinu Granvelle a kriticky zhodnotit informace jež se v jejich dílech o sbírce vyskytují a dohledat, z jakých zdrojů při svých hodnoceních vycházeli.

Zásadní osobností, která pomohla zachovat poslední zlomky kolekce, byl učenec a bibliofil Jeana-Baptiste, abbé Boisota v Besançonu. V letech 1664–1670 se Boisotovi podařilo z více míst, ale především od hraběte Clauda-Françoise de La Baume-Saint-Amour získat významnou část sbírky obsahující především knihy, medaile, ale i rodinné dokumenty, včetně inventáře pozůstalosti po kardinálovu synovci Françoisovi, hraběti de Cantecroix.¹ Boisot dokumenty roztřídil, katalogizoval a rozdělil do svazků. V roce 1694 svou sbírku odkázal opatství Saint-Vincent s podmínkou, že bude přístupná veřejnosti. Nyní tvoří základ městské knihovny v Besançonu.²

Na konci 18. století se vzhledem k tendencím, které vyústily až ve vznik samostatného belgického království, zvyšoval zájem o vlastní dějiny a o úlohu rodiny de Granvelle v rámci nizozemského povstání. Tehdy se objevilo několik publikací, které již nevycházely z dřívějších povšechných svědectví, ale přímo z výše zmíněných besançonských dokumentů. Dobová historiografie věnovala první rozsáhlejší texty o rodině de Granvelle především životním milníkům v těsné vazbě na politické události 16. století, ve kterých rodina hrála podstatnou roli. První studie popisovaly dvorské kariéry Nicolase a jeho syna Antoina, kardinála de Granvelle. K nim patří zejména práce člena benediktýnského řádu P. Lévêquea (Levesquea).³ Autor čtivou formou poprvé předložil široké čtenářské veřejnosti oslavný přehled rodinného vzestupu a zásluh. Svůj spis ostatně dedikoval panu de la Baume, hraběti de Saint Amour, jehož rodina kdysi zdělila část granvellovského majetku.

Lévêqueova práce zůstává dodnes hlavním zdrojem informací i metodologického přístupu pro téměř všechny autory, kteří se věnovali historii rodiny de Granvelle. Ozvuky Lévêqueova přístupu najedeme však i v řadě prací, jejichž autoři psali o rodinné sbírce. Řada autorových historických tezí již byla přehodnocena, přístup ke sbírce se však dosud zásadně nezměnil, což dokládá mimo jiné fakt, že k autorově zmínce o záměně obrazu *Umučení deseti tisíců* se zatím nikdo ani nepokusil zaujmout kritický postoj.

---

¹ Blíže k Boisotově aktivitě a charakteru dokumentů a jejich řazení v městské knihovně v Besançonu: (Waille, *Les papiers Granvelle de la Bibliothèque municipale de Besançon*, 2017)

² (Bloch & Rebmeister, 2004) Blíže k historii knihovny rodiny Granvelle blíže nově publikovaný inventář z roku 1627 (Waille, *La bibliothèque des Granvelle: inventaire des livres et manuscrits présents au Palais Granvelle en 1607: Edition du Ms. 1627, f. 38-80, de la Bibliothèque municipale de Besançon*, 2017, stránky 7-18)

³ (Lévêque, 1753)

V roce 1761 navázal na Lévêqueův text L. D. Courchetet d'Esnans prací *Histoire du Cardinal de Granvelle*.⁴ Text zpřesňuje faktografické informace o zásadních rodinných událostech a pozici v rámci dobových událostí, ale sbírka opět stojí stranou autorova zájmu, pouze zmiňuje její významnost. D'Esnanse zajímal zejména Granvellův okruh vzdělaných přátel, jeho podpora – termínem 18. století řečeno – „krásných umění“ a „znamenitá knihovna“.⁵ Obě uvedené práce však představovaly pouze převyprávění rodinného příběhu vlastními slovy autorů.

Podstatným zdrojem informací se staly dokumenty přímo z ruky Antoina, kardinála de Granvelle. Ten patřil k výrazně psavým lidem, svou korespondenci nazýval „pokladem“ a pečlivě ji archivoval. Vydání autentických kardinálových textů proto pomohlo umožnit cenný vhled do zákulisí politických jednání, zachycených očima jednoho z hlavních aktérů. Impuls k vydávání těchto pramenů dal správce a vedoucí besançonské knihovny Charles Weiss (1779–1866).

Přehled ve Španělsku uložené korespondence přinesl roku 1956 belgický historik Maurice van Durme, který se následně věnoval edicím zde uložených textů osvětlujících dějiny Nizozemí. Ani van Durmeho edice však informace o umění nezahrnuly. V poslední době se objevily další detailnější práce doplňující van Durmeho o nové poznatky .

Ve 20. století zpracovali větší studie o rodině de Granvelle především historikové, navazující na vydanou rodinnou korespondenci, k níž přidávají faktografické informace z dalších míst. Setkáváme se i s velmi detailními pracemi věnovanými politické kariéře jeho otce, Nicolase de Granvelle, kterému se již řadu let věnuje francouzský historik Daniel Antony. Jeho disertační práce, rozvíjející teze jeho diplomové práce, zůstává zatím stále v rukopise.

Jak ale zdůraznil ve svém příspěvku v poslední knize věnované Antoinovi de Granvelle Bertrand Haan – poměr mezi množstvím pramenů a cílených interpretačních studií je značně nevyrovnaný.

Přes toto množství uveřejněných textů, ale dlouho chyběly informace o samotné sbírce. Tuto mezeru v poznání rodinné historie začal jako první zaplňovat jeden z nejvýznamnějších archivářů belgického královského archivu Louis-Prosper Gachard (1800–1885).⁶ Jeho zájem o prameny k historii nově vznikajícího belgického státu jej přivedl ke studiu korespondence členů rodu Habsburků, zejména Filipa II.⁷ Podařilo se mu objevit, že vedle dokumentů

---

⁴ (Courchetet D'Esnans, 1761)

⁵ (Courchetet D'Esnans, 1761, stránky 429-437)

⁶ Ke Gachardovi blíže: (Aerts, De Mecheleer, & Wellens, 2006)

⁷ (Gachard L.-P. , 1848-1879), (Gachard, Relations des ambassadeurs vénitiens sur Charles-Quint et Philippe II, 1855)

shromážděných abbém Boisotem v Besançonu, jejichž vydávání právě tehdy probíhalo, se další obsáhlý soubor nacházel ve španělském archivu v pevnosti Simancasu. V roce 1862 těmto dokumentům věnoval studii, kde popsal jejich příběh a vydal základní katalog. V rámci přípravy svého textu Gachard zřejmě jako první objevil v mechelenském archivu (dnes v Bruselu) inventář pozůstalosti po kardinálovu dědicovi, Françoisovi Perrenotovi de Granvelle, hraběti de Cantecroix. Poprvé v historii sekundárních textů o rodině de Granvelle zde zaznělo, že sbírka neobsahovala pouze obrazy, ale i tapisérie, nábytek, rukopisy, medaile, sochy větších i menších formátů, hodiny, zbraně, zbroj, liturgické náčiní, nádobí i hudební nástroje.

Základní pramen pro poznání sbírky Granvelle, inventář pozůstalosti kardinálova dědice François Perrenota de Granvelle z roku 1607 vydal až besançonský knihovník, archeolog a historik Auguste Castan (1833–1892). V roce 1867 publikoval soupis obrazů z verze inventáře uloženého v městské knihovně v Besançonu. Jako první se zároveň pokusil o bližší identifikaci autorů zachycených děl, v inventáři zapsaných často pouze povšechně.

Velký problém představuje neúplnost vydaných seznamů. O kritické vydání celého inventáře pozůstalosti se dosud nikdo nepokusil. Navíc jde o edice besançonské kopie pozůstalostního inventáře a nereflektují verze uložené v královském archivu v Bruselu a národní knihovně v Paříži.

Na přelomu 19. a 20. století již bylo zřetelné, že výtvarné umění představovalo velice podstatou součást kardinálova života. Avšak teprve však další z besançonských archivářů, předseda tamější akademie věd a umění Jules Gauthier (1848–1905) roku 1901 vydal kratší studii, ve které kardinála poprvé charakterizoval jako milovníka umění a mecenáše, který se po celý život promyšleně obklopoval uměním. Na závěr své studie autor přidal inventář tapisérií vycházející z besançonské kopie pozůstalostního inventáře a další dva podstatné dokumenty z místního archivu – seznam medailí, které kolem roku 1690 abbé Boisot prodal královskému kabinetu. Gauthier také jako první poukázal na fakt, že sbírka není spojena pouze s jedním členem rodiny. Výše zmíněné práce poskytly základní faktografickou představu o struktuře jeho sbírky. V pozdější době se proto badatelé spíše soustředili na zpřesnění informací o celcích vybraných děl.

Dalších několik kratších zmínek o umění, umělcích a tapisériích z kardinálovy korespondence uložené v Besançonu krátce po druhé světové válce vydal francouzský knihovník, Maurice Piquard (1906–1983). Zaměřil se na jasně vymezený celek menšího rozsahu a vybral zásadní zprávy z kardinálovy korespondence období mezi léty 1564 a 1586.

Po druhé světové válce se publikované studie věnovaly především dílčím tématům. Na příkladu tapisérií realizovaných podle maleb Hieronyma Bosche zdůraznil Paul Vandebroeck úlohu nástěnných koberců ve sbírce Granvelle. Velice podstatné jsou i studie Almudeny Pérez de Tudely, která vychází z listů zachovaných ve španělských archivech.

Další, nová a velmi důležitá část literatury reflektující rodinnou sbírku, se týká propojení jejich sběratelské a kulturní politiky s rodinou Habsburků. Zejména během výstav v Gentu, Bonnu a Vídni věnovaných v roce 2000 císaři Karlu V. a jeho synovi Filipu II. byla díla související s oběma panovníky nově interpretována z hlediska jejich zasazení do politické propagandy, na níž se podílel vedle nizozemské místodržící Marie Uherské (1505–1558) zejména kardinál de Granvelle.

Španělský historik umění Fernando Checa jako jeden z prvních zdůraznil roli uměleckých poradců včetně Antoina de Granvelle pro vznik sbírky nejen Karla V., ale i Filipa II. Na výstavách se navíc podařilo představit i konkrétní díla ze sbírky Granvelle a tím poprvé poukázat na jednu z velice podstatných funkcí sbírky v kontextu jeho osobních mocenských a politických ambicí.

Vzhledem k nedostatečné výpovědní hodnotě vydaných pramenů o sbírce a množství ještě další nevydané korespondence rozptýlené mezi archivy po celé Evropě dosud neexistuje a ani existovat nemůže větší syntetická práce věnovaná tomuto tématu. Sbírci jako celku se po druhé světové válce věnovali pouze dva autoři. John Anthony Dooley se pokusil z inventářů vydaných Castanem a Gauthierem (tedy bez konzultace obou pramenů) vybrat díla, která získal do sbírky Nicolas Perrenot de Granvelle, současně však přiznává obtížnost tohoto projektu bez znalosti dalších pramenů.

Sbírka Granvelle, jejíž část císař Rudolf II. zakoupil, byla zároveň již od 19. století reflektována v rámci literatury o zmíněném panovníkovi. Na konci 19. století v souvislosti se vzrůstajícím zájmem o osobnosti habsburského dvora, stoupl i zájem o Rudolfův nákup ze sbírky v Besançonu. Jako první se se jménem kardinála de Granvelle v spojitosti se sbírkou Rudolfa II. setkal německý filolog a archeolog Karl Ludwig von Urlichs (1813–1889) během svého studia zpráv, které císaři podával jeho vyslanec na španělském dvoře Hans Khevenhüller (1538–1606). Poprvé rovněž upozornil, že Rudolf II. projevil o sbírku rodiny zájem již krátce po kardinálově smrti v Madridu, tedy dříve, než císařův zájem zmiňovaly práce Lévêquea a Castana. Urlichs se současně pokusil jednotlivá požadovaná díla ztotožnit s položkami v inventářích císařských sbírek. Několik děl se mu skutečně podařilo spolehlivě identifikovat, například slavné „martiri di mano di Alberto Dureru“ určil jako *Umučení deseti tisíců* Albrechta Dürera z Uměleckohistorického muzea ve Vídni.

Ukazuje se, že počátkem devadesátých let 19. století tedy měli badatelé k dispozici základní faktografické prameny k poznání kontaktu mezi císařem, jeho agenty a dědici sbírky Granvelle. Archivář Heinrich Zimerman (Zimmermann) ve svém textu publikovaném roku 1893, charakterizoval v základních rysech strukturu sbírek Rudolfa II. a způsob jejich rozšiřování. Mezi jinými zde zmiňuje i sbírku Granvelle a byl to právě on, kdo v literatuře poprvé poukázal na významnou roli malíře Hanse von Aachena (1552–1615) během akvizičního procesu.

V české literatuře nebyl zatím věnován tomuto tématu větší prostor. První zmínka o rodině Granvelle v souvislosti se sbírkami Rudolfa II. se objevila roku 1904 v publikaci historika umění Karla Chytila (1857–1934). Ve své práci vyzdvihl významnou minulost českého národa, jehož kultura v době renesance rozhodně nebyla provinční, ale srovnatelná s evropskými trendy.

Roku 1918 vydal po konzultacích s Karlem Chytilým další důležitou studii o Rudolfově sbírce historik umění a tehdejší ředitel Muzea hlavního města Prahy František Xaver Harlas (1865–1947). Harlas se v ní především snažil pro čtenáře poutavou formou převyprávět příběh o vzniku císařské sbírky, kterou vnímal jako projev Rudolfovy osobnosti. Zároveň zpřesnil řadu informací, které se Chytilovi nepodařilo podložit prameny. Průběh císařovy akvizice děl ze sbírky Granvelle posloužil jako příklad nejrůznějších aspektů Rudolfovy akviziční strategie. Z českých badatelů uvádí asi nejpodrobnější popis okolností Rudolfova nákupu Jiří Pešek. I když jeho práce obsahuje některé nepřesnosti, jejím přínosem zůstává, že na příkladu zisku části sbírky rodiny Granvelle představil typický způsob Rudolfova jednání o ceně uměleckých objektů, spočívající v jejím stálém snižování nejlépe na úroveň daru.

Ze současných prací se jako velice podnětná jeví práce Pabla Jiménez Díaze, jež se sbírce Granvelle věnuje sice na relativně malém prostoru, ale upozorňuje na řadu nově objevených skutečností. Nepřináší pouhý přepis faktů, ale naopak se na jejich základě pokusil o charakteristiku sbírky Granvelle jako celku a to pomocí komparace se sbírkou Antonia Péreze. Na rozdíl od předchozích badatelů zde zdůraznil roli, kterou ve sbírce hrály vedle obrazů a soch především knihy. Rovněž se poprvé pokusil na základě vydaných i nevydaných pramenů doplnit poznání Khevenhüllerovy role při získání první části sbírky v roce 1586. Dále Díaz srovnal charakter granvellovské kolekce a sbírky císaře Rudolfa II. Bohužel bez bližší argumentace píše, že „(...) kardinálova sbírka měla odlišný charakter a byla snad vzdálenější zálibám císaře (...)“. Tím se jeho tvrzení liší od názoru řady jiných badatelů. Zároveň však poukazuje na provázanost granvellovského a habsburského sběratelského principu, jenž spočíval v systematické podpoře umělců a intelektuálů.

Poukazy na významnost sbírky Granvelle se hojně objevují v textech ze 16. Století. Nicolas a Antoine de Granvelle získávali díla, která již krátce po svém vzniku byla považovaná za mimořádná. Věhlas obou podporovatelů umění pak šířili i umělci, kteří se jim bezpochyby cítili býti zavázáni za dlouhodobou podporu.

Tato skutečnost je důležitá zejména proto, že řadu z těchto zmiňovaných prací lze později nalézt v seznamu požadavků císaře Rudolfa II. na díla, která si přeje z Granvellovy sbírky zakoupit nebo se přímo objevují v inventářích habsburských sbírek v Praze a ve Vídni.

Jako jeden z prvních to byl italský malíř a teoretik Giorgio Vasari (1511–1574), který zahrnul zmínky o dílech z majetku rodiny de Granvelle do svého monumentálního cyklu uměleckých životopisů. Sbíрку uvádí hned na dvou místech a shodou okolností tak do čtenářského povědomí přidává informaci, že milovníkem umění byl nejen kardinál, ale již jeho otec Nicolas. V životopise malíře Agnola Bronzina (1503–1572) Vasari chválí mimořádnou kvalitu jeho obrazu *Snímání z kříže*, nacházejícího se původně v pohřební kapli Nicolase de Granvelle nedaleko jeho paláce v Besançonu.

Krátce po vydání Vasariho textů nizozemský umělec, teoretik a životopisec Karel van Mander Antoina de Granvelle také líčí ve velmi pozitivním světle. Vzhledem k tomu, že se oba muži pohybovali v podobném okruhu umělců, nepřekvapí, že Mander disponoval podrobnějšími informacemi, než měl k dispozici Vasari. Kardinál je zde stejně jako v přechozím případě popisován jako vysoce kultivovaná a z etického hlediska příkladná osobnost, která objevovala mladé talentované mistry, podporovala umělce a přímluvou jim pomáhala v kariéře na dvorech císaře Karla V. a jeho syna Filipa II. V neposlední řadě je zmiňován i jako štědrý mecenáš.

Kardinálův pozitivní obraz ve vztahu k umění následně včetně příkladů jeho podpory malířů A. Mora a M. Coxcieho převzal malíř a teoretik Joachim von Sandrart (1606–1688) do svého opusu *Teutsche Akademie*.

Pozornosti současníků se tedy těšila nejen malířská díla a uměnímilovný kardinál, ale předmětem dobového zájmu byly i cenné kameje a gemy a to opět v kontextu jejich využití jako magických předmětů.

2. 2 Rodina de Granvelle a její sbírka na pozadí dobových událostí – vznik sbírky

Následující kapitola se věnuje historickému přehledu událostí a osob, které ovlivnily vznik sbírky. O rodinné sbírce proto vypovídá pouze částečně – cílem daných kapitol je především představit původní kontext a funkci těch uměleckých objektů ve sbírce, které si před rokem

1600 ze sbírky Granvelle Rudolf II. vyžádal. To nelze učinit bez alespoň částečného vhledu do dobových politických událostí.

Nicolas de Granvelle (1486–1550) pocházel z regionu Franche-Comté, jehož národnostní složení nebylo zcela vyhraněné. Oblast těsně sousedila s Francií a jazykově byla frankofonní, spadala však pod nadvládu Habsburků, hlavních nepřátel vládnoucího rodu Valois. Svou identitu se proto Nicolas rozhodl konstruovat na základě zřetelného příklonu k habsburskému dvoru. Roku 1519 jej do císařských služeb povolal Mercurino Gattinara (1465–1530), kancléř Karla V. a Nicolasův bývalý učitel z univerzity v Dôle. O dva roky později byl ve stejné funkci jmenován do vnitřní státní rady, což z něj de facto učinilo hlavního poradce nizozemské místodržící Markéty a v této nové roli se brzy osvědčil. Roku 1527 jeho úspěch korunovalo zakoupení panství, díky kterému si jméno obohatil o šlechtický přídomek de Granvelle. Na vrcholu své kariéry si zřejmě začal uvědomovat význam umění pro sebe prezentaci. Logickým krokem pak bylo vybudování reprezentativního sídla v Besançonu, v oblasti Franche-Comté, jeho domoviny, jejíž znalost mu zřetelně pomáhala v kariéře. Palác vznikl nejpozději od roku 1534, dokončován byl kolem roku 1547 a dnes je považován za jednu z prvních renesančních staveb v dané oblasti. Přes svůj nízký původ Granvelle ve svých 44 letech dosáhl nejvyšších postů, které na dvoře Karla V. šlo získat a císaře doprovázel na řadě jeho cest.

Informace k Nicolasově sbírce, kterou začal do Besançonu postupně umisťovat, jsou dnes pouze kusé. Základním vodítkem je proto pozůstalostní inventář po Françoisovi Perrenotovi de Granvelle, hraběti de Cantecroix z roku 1607. Inventář však zachycuje sbírku částečně již ochuzenou, ale zároveň i obohacenou o díla získaná jejími dalšími dvěma majiteli, kardinálem Antoinem a hrabětem Cantecroixem. Dnes je téměř nemožné rozlišit, která z děl z inventáře získal již Nicolas de Granvelle. Ještě Jules Gauthier se domníval, že Nicolas zakoupil do sbírky všechna umělecká díla soudobých umělců. Uvedenou tezi zpochybnil Daniel Antony a po něm i John Anthony Dooley.

Zajímavým momentem popisujícím vznik sbírky za Nicolase de Granvelle je příběh antické Jupiterovy sochy, dnes nazývaná jako *Jupiter Versailleský*. Danou antickou památku Nicolas získal roku 1541 darem od Markéty Parmské (1522–1586), budoucí nizozemské místodržící. Jak si uvědomila již řada badatelů, daným způsobem se Markéta pokusila zapůsobit na Karlova ministra, aby byl v budoucnu nakloněn zájmům rodiny Farnese v Itálii.

Podobný osud mělo i jedno z nejslavnějších děl Albrechta Dürera, které do rodinného vlastnictví Nicolas rovněž získal jako dar. *Umučení deseti tisíců* pocházelo ze sbírky saského kurfiřta Johanna Friedricha I. Kurfiřt upadl po prohrané bitvě u města Mühlberg v císařovu

nemilost a darem zmíněného díla Granvellovi chtěl zastavit své pronásledování . Dooley dar vnímal jako svého druhu „úplatek“ .

Řadu dalších děl Nicolas získal darem přímo od císaře Karla V. Mezi nimi nacházíme zejména portréty, například již zmiňované Markéty Parmské, s níž Nicolase pojily politické vazby.

Ačkoli je naše současné poznání sbírky Nicolase de Granvelle velmi omezené, lze důvodně předpokládat, že jeho soubor uměleckých děl již obsahoval základní celky, které promyšlenou, aktivní sběratelskou politikou dále rozšiřoval jeho syn, Antoine Perrenot de Granvelle (1517–1586).

Obecné povědomí o kardinálovi de Granvelle dnes zahrnuje řadu rozporů, díky kterým je jeho postava stále značně neuchopitelná. V písemných i vizuálních pramenech druhé poloviny 16. století je kardinál líčen dvěma způsoby. Zejména po roce 1559 začal být v Nizozemí běžnými obyvateli vnímán jako ztělesnění „arogance, neshod a války“. Na druhé straně stála kardinálova neúnavná podpora kultury a výtvarného umění. Tento obraz utvářeli především autoři píšící o umění, umělci i vydavatelé. Do značné míry šlo o promyšleně budovaný vlastní obraz, který vyvažoval zobrazení šířené nepřátelskou propagandou a pomáhal utvrzovat pozici rodiny de Granvelle ve dvorské hierarchii. Antoine si byl možného vlivu portréту na veřejnost dobře vědom, aktivně se proto zajímal o možnosti jejich šíření, ať již prostřednictvím kopií a replik nebo grafickými technikami.

Tato práce se zaměřuje právě na zmíněný druhý pól kardinálovy osobnosti, vztah k umění. Ten u něj začal být budován již od mládí, během studií a v neposlední řadě díky setkávání s předními sběrateli a učiteli své doby.

Nicolas zřejmě od počátku počítal s tím, že Antoine se u císařského dvora uplatní. Díky otcově pomoci studoval na univerzitách filosofii, teologii a práva, učil se cizí jazyky.⁸ Svou duchovní a politickou kariéru Antoine započal v roce 1528 jako biskup Arraský. Na přelomu let 1539–1540 se i přes svůj nedostatečný původ stal na přímluvu svého otce kanovníkem v kapitule svatého Lamberta v Leuvenu. Přes své církevní zaměstnání se Antoine více angažoval ve sféře politické než duchovní. Po Nicolasově smrti převzal úřad prvního Karlova ministra i další funkce. Mezi léty 1550–1560 byl centrem Antoinovy kariéry Brusel.

Svůj úřad na císařském dvoře vykonával až do abdikace císaře Karla V. Nový vládce Nizozemí a Španělska Filip II. (1527–1598) sice po svém otci ministry převzal, ale omezil jejich funkce a nakonec své hlavní sídlo přemístil do Madridu. Kardinála Antoina zanechal v

---

⁸ (Haan, Antoine de Granvelle, l'âme d'un empire, 2017)

Bruselu jako poradce nové místodržící, Filipovy sestry Markéty Parmské (1522–1586). Filip II. v Nizozemí podporoval reorganizaci katolické církve, jejímž vykonavatelem se stal právě Antoine. To však nakonec vedlo ke konci jeho vrcholné politické kariéry. Role kardinála v historii Nizozemského protestantského povstání nakonec přiměla Filipa II. k jeho odvolání a přemístění nejprve do Itálie a nakonec do Španělska. Do Bruselu se již na konci života nevrátil.

Kardinál de Granvelle celý svůj aktivní život udržoval kontakty s umělci, literáty, vydavateli i učiteli, kterým pomáhal získávat zakázky u dvora. Umělci na oplátku zachovávali loajalitu panovníkovi a Granvellovi poskytovali cenné informace. Díky tomu Antoine pomáhal utvářet oficiální obraz habsburské monarchie i sebe sama.

Z hlediska kardinálových sbírek a kusů vybraných pro Rudolfa II. je nutné zmínit několik hlavních postav.

Po několik desetiletí byly pro kardinála nejdůležitějšími osobami bratři Maximilien (1517–1583) a Antoine (1522–1556) Morillonovi. Antikvář Antoine Morillon do kardinálových služeb vstoupil později roku 1548. Jeho bratr Maximilian se později stal kardinálovým sekretářem.

Dalším z učenců, který se objevuje v okruhu kardinála de Granvelle a Morillonových, byl Stephanus Winandus Pighius (1520–1604). O jejich blízkém vztahu svědčí, že kardinálovi přímo dedikoval svůj spis s názvem *Themis Dea* (první vydání 1568) jehož součástí je náčrt a výklad stříbrného poháru (nazývaného jako kotylé), jež se později stal jedním z nejcennějších děl požadovaných císařem Rudolfem II. ze sbírky Granvelle.

V Padově, humanistickém centru severní Itálie, se Antoine seznámil s literátem a humanistou Pietrem Bembem (1470–1547), možná přímo v Bembově studiolu, získal první inspiraci pro pozdější sběratelství uměleckých děl a motivaci k podpoře mladých umělců jako např. Hanse Vredemana de Vries (1527–kol. 1607).

Dalším umělcem, se kterým Antoine spolupracoval, byl norimberský zlatník a rytec Wenzel Jamnitzer (1507/1508–1585). K zákazníkům norimberských zlatnických dílen patřil již Nicolas de Granvelle, ale v případě Antoina lze doložit například vyřizování zakázky na státní meč Karla V.

K dosud téměř nepoznaným kardinálovým zájmům patřila alchymie a jeden z nejvlivnějších směrů negalenického směru lékařské teorie 16. století, paracelsiánství. Jeho první kontakty s učiteli daného směru spadají zřejmě do roku 1565, kdy mu besançonský učenec Gerard Dorn (1530?–1584?) věnoval rukopis svého spisu *Clavis totius Philosophiae Chymisticae* Granvellův aktivní zájem o alchymistické vědy dokládají i jeho vlastní poznámky, které

vepisoval do paracelsiánského *Compendia*, přeloženého Jacquesem Gohorym (1520-1576) z roku 1567. I tato kardinálova záliba mohla upoutat zájem císaře Rudolfa II o objekty z rodinné sbírky .

I svého „vyhnanství“ v Římě využil kardinál k obohacení svých sbírek. Zejména šlo o *Letto di Policleto* a *Venuši kardinála Granvelly*, pocházející podle Cantecroixova vyjádření ze sbírky kardinála Rodolfa Pia da Carpi (1500–1564).

Sbírka Nicolase a Antoina de Granvelle obsahovala v zásadě typické objekty, které by bylo možné najít v dobových evropských panovnických sbírkách. Vedle malířské a menší sochařské části její součást tvořily antické sochy a reliéfy, bronzové sošky, kameje a gemy, mince a velkoformátové tapisérie. V kardinálových zahradách bychom našli exotická zvířata, která se stávala námětem uměleckých děl. Na druhé straně lze většinu uměleckých objektů z hlediska námětu dát do souvislosti s politickými ambicemi rodiny ve službách Habsburků.

Významná část předmětů, které Rudolf II. požadoval, patří právě do části sbírky rodiny Granvelle úzce propojené s Habsburky. Politická funkce kolekce byla jistě významná. Řada současných interpretací spatřuje ve sbírce především prostředek legitimizace Nicolasova a především Antoinova postavení. V době, kdy dobrý původ stále ještě patřil k zásadním kritériím úspěchu v kariéře, kardinál mohl působit stále spíše jako „parvenu“. Promyšlená celoživotní sběratelská politika proto mohla cíleně utvářet obraz rodiny jako věrných osob císařského dvora.

Velký vliv na využití uměleckých děl jako materiálu propagace a sebereprezentace měl v Habsburském rodě císař Karel V. Karel V. si zakládal na obrazu, který tvořil pro budoucí generace. Jeho diplomaté kontrolovali zprávy, které se o jeho osobě i činech objevovaly. Umění proto mělo za úkol vytvářet o něm obraz renesančního velmože a prvního obránce křesťanské víry v zemi. Literatura předpokládá, že právě tehdy vznikla jednotná a promyšlená habsburská kulturní politika, jejímž byl Antoine de Granvelle spolutvůrcem.

3. Nákup císaře Rudolfa II.

Když kardinál Antoine de Granvelle 21. září 1586 zemřel, sbírku vzápětí čekal složitý osud. Ve své závěti datované 15. září 1586 kardinál ustavil univerzálním dědicem svého synovce Jeana-Thomase Perrenota de Granvelle, seigneur de Maîche, syna svého bratra Thomase Perrenota de Granvelle, seigneur de Chantonay. Řízením osudu však nakonec celý majetek skončil v rukou „enfant terrible“ rodiny, Françoisovi Perrenot, comte de Cantecroix, okolo jehož osoby se pak rozvíjel složitý příběh Rudolfova „nákupu“.

První doložený zájem císaře Rudolfa II. o sbírku rodiny Granvelle spadá právě do této doby. Císařův vyslanec ve Španělsku Hans Khenvehüller nejprve získal album Dürerových kreseb, které se pravděpodobně do císařova majetku dostala bez jakékoli finanční úhrady.

Z aukce po smrti Jean-Thomase se Khevenhüllerovi podařilo pro Rudolfovu sbírku získat tři obrazy od Hieronyma Bosche a díla zřejmě putovala bez dalších komplikací do Prahy společně.

Vzhledem k tomu, že Jean-Thomas zemřel bez dědiců, veškerý majetek podle kardinálovy závěti připadl jeho sestře, Margueritě, která jej však z neznámých důvodů převedla, vzhledem k jeho hodnotě, za velmi nízkou částku na svého synovce François Perrenota de Granvelle. Následné soudní spory o vlastnictví pak komplikovaly a dramatisovaly další osudy sbírky.

Jak zmiňuje již Peltzer, podle listu z 21. února 1597 si císařův dvorní malíř Hans von Aachen nechal proplatit zálohu na cestovní výdaje do Besançonu. V roce 1600 (!) mu zpětně Rudolf II. nechal vyplatit odměnu za „im verschieenen achtundneunzigisten jährr verrichten arbeit und bei denen ihme anbevolhenen reisen“. Z pozdějších dokumentů vyplývá, že pravděpodobně právě Aachen o sbírce skutečně s Françoisem de Cantecroix jednal, ale nejdříve ve své misi neuspěl. V dané době se sbírka stále nacházela v Besançonu, v rodinném paláci, který obýval François Perrenot, comte de Cantecroix. I když Cantecroix jeho spory neustále odváděl z Besançonu pryč, palác rodiny de Granvelle zůstal jeho hlavním sídlem, kam se pravidelně vracel.

Postup císařova nákupu dokládají částečně vydané prameny, v současnosti uložené v Haus-, Hof- und Staatsarchivu ve Vídni. Podstatná je zejména korespondence mezi posledním přímým mužským potomkem rodiny, Françoisem Perrenotem de Granvelle, hrabětem de Cantecroix, Rudolfem II. a císařovým nákupním agentem Carlem Billeem,

Jednání o získání sbírky znovu začala na přelomu let 1599/1600. Ať už šlo o záměr či nikoli, tentokrát vyjednávání přišla v době, kdy Cantecroix finančně vyčerpávala velmi vážná

soudní jednání. Začátkem roku 1600 se tedy Billeo vypravil do Besançonu, aby Cantecroixovi předal seznam 32 vybraných objektů. Celé jednání rekapituluje Cantecroixův list z 24. července 1600. Císaři referoval, že seznam požadovaných děl obdržel, ale že jde o nejcennější objekty sbírky a nabízená cena 14 000 říšských tolarů by stačila pouze na čtyři mimořádně vzácné kusy ze 32 požadovaných. Françoise nakonec přiměla k akceptování nabízené sumy urgentní potřeba peněz a nabídka kompenzace snížené ceny v podobě vyslaneckého postu v Benátkách.

Po dalším mírném snížení ceny proto 18. a 19. srpna mělo dojít k převozu získaných děl. Císař oběma úkoly pověřil svého dvorního malíře Hanse von Aachena a Matthiase Krätsche. „Passbrief“ zajišťující oběma vyslancům volný průjezd a osvobození od cla je datován 18. 8. 1600. Získaná část sbírky obsahovala řadu děl většího formátu, které měl na vlastní náklady nechat dopravit do Freiburgu sám Cantecroix. Odtud sbírka putovala přes Ulm do Prahy. Mise obou umělců se tehdy úspěšně uzavřela.

Dnes se již jistě, že sbírku rodiny zároveň musel obohatit i dědic kardinálova majetku, François Perrenot de Granvelle, comte de Cantecroix, který vedle řady svých pochybných až téměř kriminálních aktivit a vlastností, musel být i dobrým znalcem umění a dobové kultury. V Benátkách proto mohl císař mohl dobře využít jeho znalostí při získávání dalších uměleckých objektů do sbírky.

Barvitý Cantecroixův život i historie jeho Benátského pobytu jako Rudolfova velvyslance končí v Praze, kde 12. prosince 1607 kde Cantecroix zemřel. Touto dobou rovněž z dosud nejasných příčin císař v Praze císař nechal zadržet Cantecroixova sekretáře a všechny další osoby působící v jeho službách. Zabavil jeho veškerý majetek, v Praze i celé říši. Současná literatura dokonce předpokládá, že se do Prahy podařilo převést větší část Cantecroixovy kolekce z Benátek. Zbytek se následně prodal v dražbě.

Ještě před tím dne 5. prosince 1607 císař s Cantecroixem uzavřel smlouvu o Oiseletově svatbě se svou nemanželskou dcerou Carolinou (1595–1662). Sňatek se v Praze konal dne 10. února 1608. Z výše uvedeného sledu událostí se zdá, že jednou z hlavních císařových motivací k sňatku jeho dcery s Cantecroixovým synovcem byla snaha obohatit Habsburské sbírky o další kus cenné umělecké kolekce.

4. Požadovaná díla v kontextu Rudolfova sběratelství

Jak již bylo řečeno v předcházejících kapitolách, základním klíčem k poznání sbírky Granvelle stále zůstávají archivní prameny. Podrobnějšímu zhodnocení dosud unikaly nejen listy zachycující příběh císařova nákupu, využité v předcházejícím textu, ale i seznamy, která díla ze sbírky Granvelle Rudolf II. požadoval.

Ve vídeňském Haus, Hof- und Staatsarchivu jsou zachované dva různé seznamy císařových požadavků. Ač tyto listy v celkovém součtu zachycují pouze padesát dva různých výtvarných objektů, tedy zlomek celé sbírky Granvelle, jde o jeden z nejdůležitějších pramenů k jejímu poznání. Zachycují totiž sbírku v letech 1597–1600, poměrně brzy po kardinálově smrti roku 1586 a ještě před jejím rozprodejem za posledních majitelů, rodiny de Saint-Amour.

Rovněž i pro výzkum sbírek Rudolfa II. seznamy představují ojedinělý pramen. Jde o výjimečný soupis vybraných položek sbírky blízké habsburskému dvoru, která svou strukturou odrážela akviziční politiku, již Rudolf II. v mládí poznal na dvoře Filipa II. ve Španělsku. Účast Hanse von Aachena zase dokládá císařovu důvěru v jeho blízké umělce a agenty, kteří pomáhali konkrétními díly naplňovat Rudolfovu představu o sbírce. I když v tuto chvíli není možné zcela spolehlivě identifikovat všechna díla z „nákupních“ seznamů, přesto si listy nespornou výpovědní hodnotu.

Seznamy požadavků císaře Rudolfa II. představují podstatný doklad císařova vkusu a zájmů. R. J. W. Evans považoval příběhy o Rudolfových nákupech, včetně části sbírky Granvelle, za doklad panovnickovy osobní angažovanosti. Císařova sbírka proto neměla pouze odrážet vkus, ale i jeho „mentalitu“. Hodnocení seznamů jako dokladu císařových preferencí naplňovaných Aachenem má však ještě jedno úskalí. Dosud není zcela jasné, z jaké množiny předmětů Rudolfův dvorní malíř vybíral. Zatím se sice nepodařilo objevit dokument, který by doložil, že hrabě de Cantecroix části sbírky prodal i jiným osobám, vzhledem k jeho stálým finančním problémům však tuto možnost nelze vyloučit. Navíc sbírka Granvelle zdaleka neobsahovala všechny typy předmětů, které by císaře mohly zaujmout. Přesto však lze v obou listech lze vysledovat několik skupin předmětů, které blíže upřesňují Rudolfovy preference.

V literatuře bylo již opakovaně konstatováno, že císařova sbírka měla význam nejen pro svého majitele, ale i pro umělce a řemeslníky, kterým přinášela inspiraci a poučení. DaCosta Kaufmann v přebírání figurální motivů, tvarů a v neposlední řadě i námětů vidí jeden z faktorů vzniku specifického stylu, který nazývá „pražskou školou“ kolem roku 1600

Další skupinu představují díla prezentovaná jako „antico“, objevují se cenné kameje a gemy, soubor bronzových sošek, stříbrných děl a několik tapisérií

Již mnohokrát bylo v literatuře poukázáno na návaznost Rudolfovy sběratelské politiky na akviziční strategie jeho předků. Za hlavní inspirační zdroj je následně nutné považovat Karla V. a jeho syna Filipa II. K nejdůležitějším sběratelkám a členkám rodiny patřily zejména regentky Habsburského Nizozemí, „mater familia“ Markéta Habsburská (1480–1530) a sestra Karla V. Marie Uherská (1505–1558).

Sbírkou, které obě ženy shromáždily, odrážely jejich politické ambice. Ukazují na to především portrétní galerie, které jasně odrážely kult císaře Karla V., považovaného za „pater familias“ celé dynastie.

I Rudolfova koncepce sbírek v základních rysech kopírovala habsburský přístup. Při bližším pohledu na skupiny děl, která Rudolf II. prostřednictvím Aachena ze sbírky Granvelle požadoval, zjistíme, že první skupinu děl, tvoří díla Albrechta Dürera. Na Rudolfův zájem o mistry německé renesance upozornila již řada badatelů. Ostatně se Rudolfovi podařilo na jednom místě shromáždit jednu z největších dobových sbírek „dürierián“. Další badatelé se uvedený problém snažili vysvětlit tím, že Rudolf II. nesbíral obecně německé malířství, ale zaměřoval se na konkrétní osobnosti, především na Lucase Cranacha staršího i mladšího a Albrechta Dürera.

Rudolfův zájem se však nesoustředil pouze na tyto německé mistry. V centru Rudolfova zájmu stálo zaalpské malířství německých i nizozemských autorů.⁹ Za svého pobytu ve Španělsku měl možnost blíže poznat Filipovu sbírku, na základě habsburské tradice obsahující množství děl zaalpských mistrů a „využil každé příležitosti“, aby jejich díla získal i do své sbírky.

Mezi vlámské a nizozemské umělce, jejichž díla Rudolf II. ze sbírky Granvelle požadoval, patřili Jacob de Backer, Maerten de Vos, a Pauwels Franck. Nizozemskou předlohu rovněž má i pět tapisérií realizovaných podle obrazů Hieronyma Bosche.

V Rudolfových požadavcích se objevuje bronzová *busta Karla V.* italského sochaře Leona Leoniho (A 21). Ta pro Rudolfa představovala nejen slavného předka, kterému se chtěl vyrovnat, ale spadala bezpochyby do širší souvislosti. Leoniho socha z Rudolfova nákupního seznamu patří k výjimečným dílům, které prokazatelně nacházíme popsané v inventáři císařských sbírek. Podle ní v Praze vytvořil sochař Adriaen de Vries bustu Rudolfa II.

Tématu bust Habsburských panovníků byla v posledních letech věnována zvýšená pozornost, ale pouze někteří z badatelů si všimli důležitého detailu – způsobu prezentace portrétního v dobové sbírce. Řada těchto panovnických bust byla umístěna v blízkosti map či glóbů. Při

---

⁹ Blíže ke zhodnocení císařových preferencí: (Kaufmann, 1988, str. 23), (Fučíková, Umělci na dvoře Rudolfa II. a jejich vztah k tvorbě Albrechta Dürera, 1972, str. 162)

pohledu do dobových inventářů se ukazuje, že zřejmě nešlo o specifikum kunstkomory Rudolfa II., ale s podobnou volbou umístění se setkáváme v rodině Habsburků již nejpozději od počátku 16. století.

Například Vriesova busta Rudolfa II. vzhledem ke svému umístění mezi globem nebe a země socha hrála v kunstkomoře důležitou úlohu. Podle Müllera a Kascheka plnila roli uvozujícího díla, které mělo divákovi představit „Metathema“ celé kunstkomory, nárok Habsburků na „globální, pokud ne přímo univerzální vládu“. Následně lze uvažovat, že se daný způsob vystavování předával dál.

8. Závěr

Práce se soustředila na celkem padesát čtyři uměleckých objektů, které si Rudolf II. přál získat ze sbírky Granvelle. Téma císařova nákupu se na počátku jevílo pouze jako prostý pokus o příspěvek ke komplexnějšímu katalogovému zpracování besançonské a pražské sbírky, které ač obě v původním rozsahu zanikly během 17. století, patřily k zásadním kulturním projevům své doby. Na prvním místě se podařilo to nejdůležitější: identifikovat řadu dosud neznámých děl a potvrdit nejasné atribuce. Identifikace třetiny položek již byla publikována, i když nikoli společně a často s chybějící informací o provenienci ze sbírky Granvelle nebo bez zmínky o Rudolfově přání (např. *Dürovo Umučení deseti tisíců*, *Venuše kardinála Granvelly*, *Arraský pohár*, *Letto di Policletto* nebo Tizianova *Venuše s varhaníkem*). Druhou třetinu zápisů se podařilo spojit zcela nově, ať již s existujícím objektem nebo alespoň s dílem popisovaným v dobových knihách a inventářích. Ke známým položkám přibyla malba *Múz na Helikónu* a *Ceres jako Abundantia* Maertena de Vos, stříbrná *vacca di Mirone*, *Trajánův medailon* nebo soška *Herkula mingens*. Poslední asi pětina objektů zůstává zatím otevřena pro další výzkum. Lze předpokládat, že zejména malby se mohou časem objevit v soukromých sbírkách nebo na aukcích uměleckých děl, i když pod jmény jiných autorů.

Nově se podařilo přiblížit, jakým způsobem vznikalo dobové povědomí o sbírce Granvelle. Četné, do této chvíle nezpracované, zmínky o dílech v Granvellově vlastnictví v publikacích Giorgia Vasariho, Karla van Mander, Paola Lomazza, Gregoria Comaniniho nebo Goropia Becana putovaly celou Evropou a společně s knihami a tisky přímo dedikovanými kardinálovi Granvellovi utvářely u vysoce postavených šlechticů obraz o mimořádnosti této kolekce, jež následně v poměrně obecných termínech převzala pozdější literatura. Tyto zprávy také mohly zprostředkovat cenné informace císaři Rudolfovi II.

Zároveň se ukázalo, že přibližně pětina požadovaných děl se zachovala ve více autorských replikách či volnějším kopiích. Z Rudolfových požadavků tvoří tato skupina přibližně pětinu z celkového počtu, ale vzhledem k několika neurčeným položkám bude tento počet pravděpodobně ještě vyšší. Tato díla se šířila po evropských sbírkách společně s informacemi o jejich majitelích, což mimo jiné zvyšovalo prestiž těchto objektů a tržní cenu. Zároveň díky povědomí o majiteli variant měl Rudolf II. možnost v symbolické rovině navázat kontakt se sbírkami Karla V. a Filipa II. a přímo se pokusit o jakési jejich „aemulatio“. Popsaný princip však fungoval oběma směry. Když hrabě de Cantecroix Rudolfovi prodal mramorový reliéf *Letto di Policletto*, nechal si vyrobit jeho voskovou kopii, u které jeho pozůstalostní inventář uvádí, že vznikla podle mramoru, zaslaného „jeho císařské výsosti“. Prodej díla proto

nemusel nutně znamenat pouze ochuzení sbírky, ale naopak prostřednictvím kopie s informací o dalším majiteli se mohla její prestiž ještě zvýšit.

V průběhu práce se začalo čím dál více ukazovat, že jde nejen o slavná díla výjimečných uměleckých kvalit a mimořádné estetické hodnoty. Každé samostatné dílo i jejich soubor vypovídal o majitelích na pozadí neklidného 16. století. Seznam Rudolfových požadavků je vedle pozůstalostních inventářů z roku 1607 zásadním pramenem, který pomáhá poodhalit ambice rodiny, jež přes svůj nízký původ dokázala uspět a utvářet vysokou evropskou politiku. Představuje síť jejich kontaktů, loajalitu k habsburskému rodu, poukazuje na zájmy dobové vysoké šlechty, mezi kterou se chtěli zařadit, a v neposlední řadě i na možnosti propagace, které nabízela technika grafického tisku a ražby mincí a medailí. Zároveň jde v řadě případů o díla často již od vzniku pracující s více vrstvami významů, z nichž některé byly srozumitelné pouze úzkému okruhu humanistických učenců a sběratelů, se kterými byl kardinál de Granvelle v kontaktu a mezi něž svou erudicí bezesporu patřil. V širší rovině proto sbírka Granvelle zároveň vypovídá o způsobu existence ve stavovské společnosti a vzniku nových elit.

Během práce se také ukázalo, jak zásadní roli sehrály osoby zapojené do Rudolfova nákupu. Příběh Carla Billea a Hanse von Aachen, kteří pomáhali vyjednávat o nákupu pro císaře Rudolfa II., poukazuje na (nejen) císařův způsob akvizic a příznačná je dosud nejasná otázka, zda císař kdy rodině Fuggerů splatil částku, na které se s hrabětem de Cantecroix po dlouhém jednání domluvili. Podařilo se rovněž zpřesnit naše současné poznání okolností, za jakých císař Rudolf II. sbírku získal. Jako velice podstatná se ukázala role Hanse von Aachen, v některých předcházejících pracích sice zmiňovaná, ale spíše okrajově. V Besançonu se malíři podařilo postupně vytvořit dva seznamy děl, z nichž jeden doplnil svými kresbami, které zřejmě měly pomoci císaři ve výběru a majiteli sbírky v rozpoznání Rudolfova požadavku. Katalog zachovaných Aachenových kreseb se tedy rozrostl o dvě položky. Aachen se v tomto případě stal hlavním prostředníkem a Rudolfovým preferencím dával konkrétní náplň.

Nově se ukazuje, jakou roli v prodeji sehrál hrabě de Cantecroix, „enfant terrible“ rodiny Granvelle, jenž cennou část sbírky Rudolfovi prodal za výhodných podmínek s tím, že jeho „gratie e favori“ mu ušlý zisk jistě vynahradí. Oboustranně výhodný obchod Rudolfovi obohatil sbírku a Cantecroixovi velmi pravděpodobně pomohl ve vyřešení sporu o dědictví po strýci Antoinovi de Granvelle, kterého se zmocnil více než pochybným způsobem. Onou laskavostí zřejmě bylo „legitimatío ad honores“, oficiální očištění jeho jména po rozsudku smrti za přípravu vraždy jeho manželky a post císařského vyslance v Benátkách.

Zde jeho poněkud zvláštní aktivity na hraně zákona sice pokračovaly, ale jak se ukazuje, císařskou sbírku i tehdy obohatil o nádoby z řezaných polodrahokamů, které zde pro císaře nakoupil. Ty se objevují v inventáři Rudolfovy kunstkomory z let 1607–1611. Objekty podobného typu, které nacházíme v inventáři besançonské sbírky, lze proto zřejmě také spojit s Cantecroixovými akvizicemi. Z morálního hlediska se hrabě sice nejeví jako vzor příkladného šlechtice, ale spíše jako všeho schopný renesanční kavalír a dobrodruh, s citem pro kvalitu uměleckých děl.

V průběhu výzkumu se objevila řada nových drobných zjištění, která však mohou pomoci posunout kupředu granvellovské bádání zcela jiného zaměření. Například socha *Jupitera Versailleského*, kterou Nicolas de Granvelle nechal umístit na nádvoří paláce v Besançonu, musela být již roku 1600 přenesena do zahrady, kde zatím byla popisována až po roce 1612. Tato na první pohled marginální informace zpřesňuje dosavadní dataci úprav paláce a zahrady.

Jedním z příkladů takových zpřesnění, která tato práce přináší, je přesnější určení proveniencce obrazu *Cesta na Golgotu (Nesení kříže)* Hanse von Aachen. Zadní strana díla (dnes v Bratislavě), obsahuje nalepený štítek, na který poukázala již Eliška Fučíková. Komparace zápisu s pozůstalostním inventářem po hraběti de Cantecroix z roku 1607 však navíc dokládá, že dílo skutečně pochází ze sbírky Granvelle, a lze předpokládat, že stejným způsobem byly v souvislosti s inventarizací sbírky označené i další položky.

Na závěr se potvrdila domněnka, že Rudolf II. skutečně požadoval objekty, které v období 16. století patřily k nejdražším a nejvíce ceněným. Rudolfovy preference navíc motivovala sběratelská politika Habsburků, kterou poznal v mládí ve Vídni a na dvoře Filipa II. v Madridu. Tuto strategii zároveň pomáhal utvářet kardinál Antoine de Granvelle, který si repliky a kopie děl pro Karla V. a Filipa II. pořizoval pro vlastní sbírku. Rudolf II. proto mohl požadovat i díla, jejichž další verze dobře znal. Ve sbírce Granvelle našel benátské mistry (Tizian, Paris Bordone, nizozemské romanisty (Maerten de Vos, Jacob de Backer), portréty Karla V., antické sochy i větší soubor bronzových sošek, kamejí a gem.

Řada děl obsahovala prvky, které se jevily jako nosné v rámci rozvoje stylu umělců rudolfínského dvora. Přímo v Praze byla předmětem studia a kopírování a poskytovala cenné impulzy rozvoji stylu „pražské školy“ kolem roku 1600. Nejlépe jsou tyto podněty patrné v *bustě Rudolfa II.* realizované Adriaenem de Vries podle Leoniho *Karla V.* ale podobně inspirovalo i *Letto di Policleto*, Daniel Fröschl vyšel z Dürerovy *Madony*. Díky seznamu Rudolfových přání máme v tuto chvíli přesnější představu o vrcholných kusech sbírky Granvelle i o preferencích císaře Rudolfa II.

6. Použitá literatura

(nedatováno).

- Acidini Luchinat, C. (1992). *Taddeo e Federico Zuccari: fratelli pittori del Cinquecento. Vol. I.* Milano / Roma: Jandi Sapi Editori.
- Adriani, G. (2009). *Die Künstler der Kaiser: von Dürer bis Tizian, von Rubens bis Velázquez, aus dem Kunsthistorischen Museum in Wien (kat. výst.)*. Köln: DuMont.
- Aerts, E., De Mecheleer, L., & Wellens, R. (2006). L'âge de Gachard: l'archivistique et l'historiographie en Belgique (1830-1885). *Archivi e storia nell'Europa del XIX secolo: alle radici dell'identità culturale europea. Atti del convegno internazionale di studi nei 150 anni dall'istituzione dell'Archivio Centrale* (stránky 571-599). Firenze: Ministero per i beni e le attività culturali. Direzione generale per gli archivi.
- Albertini, F. d. (1863). *Memoriale di Molte statue e pitture della città di Firenze*. Firenze: Cellini.
- Albertini, F. d., & Boer, W. H. (2010). *Memoriale di molte statue et picture sono nella inclyta cipta di Florentia*. Firenze: Centro Di.
- Aldroandi (Aldrovandi), U. (1562). *Le Antichità della città di Roma*. Venetia: Giordano Ziletti.
- Antony, D. (1983). *Un Grand ministre de Charles-Quint, Nicolas Perrenot de Granvelle*. Besaçon : C.R.D.P.
- Anzelewsky, F. (1991). *Albrecht Dürer: das malerische Werk*. Berlin: Deutscher Verlag für Kunstwissenschaft.
- Appleton, E. (1985). *European Post-medieval Tapestries and Related Hangings in the Metropolitan Museum I*. New York: Metropolitan Museum of Art.
- Aretino, P. (1609). *Il quarto libro de le lettere di m. Pietro Aretino*. Parigi.
- Avery, C. (1987). *Giambologna: the Complete Sculpture*. Oxford: Phaidon.
- Babelon, E. (1897). *Catalogue des camées antiques et modernes de la Bibliothèque nationale*. Paris: Ernest Leroux, éditeur.
- Baldass, L. (1920). *Katalog der Gobelinausstellung: im Belvedereschlosse in Wien*. Wien: Österreichische Verl.-Ges.
- Bandinelli, R. B. (1942). Il letto di Policleto. *La Critica d'Arte*, VII, stránky X-.
- Banz, C. (2000). *Höfisches Mäzenatentum in Brüssel: Kardinal Antoine Perrenot de Granvelle und Erzherzöge Albrecht und Isabella*. Mnichov.

- Barkan, L. (1999). *Unearthing the Past: Archaeology and Aesthetics in the Making of Renaissance Culture*. New Haven: Yale University Press.
- Bauer, R. (2000). Gartenlandschaften mit Tieren. Zur Tapisserienserie der sogenannten Granvelgärten in Wien. V U. Härtling, *Gärten un Höfe der Rubenszeit im Spiegel der Malerfamilie Brueghel und der Künstler um Peter Paul Rubens* (stránky 151-154). Mnichov.
- Bauer, R., & Haupt, H. (1976). Das Kunstkammerinventar Kaiser Rudolfs II., 1607-11. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien, 72*.
- Bauman, J. M. (2001). Giulio Clovio and the Revitalization of Miniature Painting at the Medici Court in Florence. V M. Pelc, *Klovičev zbornik* (stránky 63-73). Zagreb.
- Bažant, J., & Bouzek, J. (1982). Sběratelství. V K. autorů, *Antické tradice v českém umění, kat. výst.* (stránky 61-64). Praha: Národní galerie.
- Becanus, J. G. (1580). *Hieroglyphica IV*. Antverpiae: Ex officina Christophori Plantini.
- Becanus, J. G., & Glas, N. d. (2014). *Van Adam tot Antwerpen: Een bloemlezing uit de Origines Antwerpianae en de*. Hilversum: Verloren.
- Beck, H., & Bol, P. C. (1985). *Natur und Antike in der Renaissance (kat. výst.)*. Frankfurt am Main.
- Beer, R. (1891). Acten, Regesten und Inventäre aus dem Archiv General zum Simancas. *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses, XII*, stránky XCI-CCIV.
- Belli, L. (1870). Catalogo dei Quadri della Regina di Svezia. V G. C. (ed.), *Raccolta di Cataloghi ed Inventarii Inediti di Quadri, Statue, Disegni, Bronzi, Dorerie, Smalti, Medaglie, Avorii, Ecc: Dal Secolo XV Al Secolo XIX*. (stránky 336-376). Modena: C. Vincenzi.
- Bertomeu Masiá, M. J. (2009). *La guerra secreta de Carlos V contra el Papa: La cuestión de Parma y Piacenza en la correspondencia del cardenal Granvela*. Valencia: Universitat de València.
- Bertomeu, M. (poslední návštěva 8.3.2018). *L'epistolaire d'Antoine Perrenot de Granvelle*. Načteno z www.unicaen.fr: dostupné z: <http://www.unicaen.fr/recherche/mrsh/sites/default/files/public/node/manifestations/Granvelle.pdf>
- Beschreibung der zwei belgischen Gemälde, darstellend die Abdankung Kaiser-Karl's V. von Louis Gallait, und das Compromiss der Niederländischen Edlen von Eduard de Bièfve*. (1844). Frankfurt am Main: Sauer.

- Bettini, M. (1984). Tra Plinio e sant'Agostino: Francesco Petrarca sulle arti figurative . V S. Settis, *Memoria dell'antico nell'arte italiana I. L'uso dei classici* (stránky 222-231). Torino.
- Beyers, H. (1992). Marten de Vos. V E. Mai, & H. Vlieghe, *Von Bruegel bis Rubens: Das goldene Jahrhundert der flämischen Malerei* (stránky 507-509). Köln: Wallraf-Richartz Museum / Locher.
- Bindman, D., & Gates, H. L. (2010). *The Image of the Black in Western Art, Volume III: From the "Age of Discovery" to the Age of Abolition, Part 1: Artists of the Renaissance and Baroque*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Blockmans, W. (2000). La lutte pour la suprématie en Europe. V H. Soly, & J. van de Wiele, *Carolus. Charles Quint 1500-1558 (kat. výst.)* (stránky 31-41). Gand: Snoeck-Ducaju & Zoon.
- Bloch, M.-H., & Rebmeister, K. (2004). *Laissez-vous conter: La bibliothèque d'étude et de conservation de Besançon*. Besançon: Ville de Besançon.
- Bober, P. P. (1995). Polykles and Polykleitos in the Renaissance: The "Letto di Policreto". V W. G. Moon, *Polykleitos, the Doryphoros, and tradition* (stránky 317-326). Madison, Wis.: Univ. of Wisconsin Press.
- Bober, P. P., & Rubinstein, R. O. (2010). *Renaissance Artists and Antique Sculpture: A Handbook of Sources*. London / Turnhout: Harvey Miller Publishers.
- Böckem, B. (2012). Italien als Richtschnur? Mantegna und Barbari. V D. Hess, & T. Eser, *Der frühe Dürer (kat. výst.)* (stránky 323-333). Nürnberg: Verl. des Germanischen Nationalmuseums.
- Bode, W. (1907). *Die Italienischen Bronzenstatuetten der Renaissance II*. Berlin.
- Bode, W. (1922). *Die italienischen Bronzenstatuetten der Renaissance. Kleine neu bearbeitete Ausgabe*. Berlin: Verlag von Bruno Cassirer.
- Boheim, W. (1889). Urkunden und Regesten aus der k. k. Hofbibliothek [2]. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses, 10*, stránky I-XIX.
- Borggreffe, H. (2008). Cat. 44 Hochzeit von Neptun und Amphitrite, Hans Rottenhammer. V H. Borggreffe, L. Konečný, V. Lüpkes, & V. Vlnas, *Hans Rottenhammer: begehrt - vergessen - neu entdeckt ; Weserrenaissance-Museum Schloß Brake (17. August - 16. November 2008), Nationalgalerie in Prag (11. Dezember 2008 - 22. Februar 2009)* (stránky 141-143). München: Hirmer.
- Born, R., Dziwulski, M., & Messling, G. (2015). *L'empire du sultan. Le monde ottoman dans l'art de la Renaissance*. Bruxelles: Lannoo.
- Bosque, A. (1985). *Mythologie et Maniérisme aux Pays-Bas: 1570-1630*. Antwerpen: Fonds Mercator.

- Bossuyt, I. (1998). O socii durate: A Musical Correspondence from the Time of Philip II. *Early Music*, 26, stránky 432-444.
- Brandt, P. (2011). Kunstspionage des Prager Edelsteinschneiders Matthias Krätsch für Kaiser Rudolf II. in der Reichsherrschaft Oberstein. V *Der Künstler in der Gesellschaft* (stránky 119-137). Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Brendel, O. (1946). The Interpretation of the Holkham Venus. *The Art Bulletin*, XXVIII, stránky 65-75.
- Brown, C. M. (1979). Martin Van Heemskerck, the Villa Madama Jupiter, and the Gonzaga Correspondence Files. *Gazette des Beaux-Arts*, XCIV, stránky 49-60.
- Bubenik, A. (2013). *Reframing Albrecht Dürer: The Appropriation of Art, 1528-1700*. Farnham: Ashgate.
- Buchanan, i. (1999). The tapestries acquired by King Philip II in the Netherlands in 1549 50 and 1555-59. *Gazette des beaux-arts*, 134, stránky 131-152.
- Bukovinská, B. (1997). Kunstkomora – kde byla a jak vypadala? V *Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy* (stránky 199-208). Praha / Londýn / Milán: Thames and Hudson.
- Burke, P. (2003). Images as evidence in seventeenth-century Europe. *Journal of the History of Ideas*, 64, stránky 273-298.
- Bury, M. (2001). *The print in Italy 1550-1620*. London: The British Museum.
- Büttner, N. (2002). Pulchrum et utilitas. Naturverständnis und Welterfahrung in der frühen Neuzeit am Beispiel der "Granvella-Gärten". *Die Gartenkunst*, 14, stránky 26-34.
- Calberg, M. (1969). Épisodes de la conquete de Tunis: Tapisserie de Bruxelles exécutée en 1565-1566 pour le Cardinal de Granvelle. *De bloeitijd van de Vlaamse tapijtkunst: Internationaal colloquium*, (stránky 67-89). Brusel.
- Calvert, A. F. (1921). *The Spanish Royal Tapestries*. London / New York: John Lane.
- Calvete de Estrella, J. C. (1930). *El felicissimo viaje del muy alto y muy poderoso principe don Phelippe (1552)*. Madrid.
- Campbell, T. P. (2002). *Tapestry in the Renaissance: Art and Magnificence*. New York: Metropolitan Museum of Art.
- Canaye, P. (1636). *Lettres et Ambassade de Messire Philippe Canaye, Seigneur de Fresne III*. Paris: Estienne Richer.
- Canaye, P. (1645). Ambassades et negotiations. Livre troisieme. V P. Canaye, *Lettres Et Ambassade de Messire Philippe Canaye, Seigneur de Fresne. Tome Second*. Paris: Iean Iost.

- Canaye, P. (1645). *Ambassades et negotiations. Livre troisieme. Premiere partie. V P.*
Canaye, *Lettres Et Ambassade de Messire Philippe Canaye, Seigneur de Fresne. Tome Second.* Paris: Jean Iost.
- Canova, G. (1964). *Paris Bordon.* Benátky.
- Castan, A. (1867). *Monographie du palais Granvelle à Besançon.* Paris: Impr. impériale.
- Castan, A. (1881). Le Bronzino du Musée de Besançon. *Bulletin de la Société d'Emulation du Doubs*, stránky 39-86.
- Castan, A. (1881). *Le Bronzino du musée de Besançon, par Auguste Castan.* Besançon : Impr. de Dodivers.
- Cavalcaselle, G. B., & Crowe, J. A. (1881). *The Life and Times of Titian with Some Account of His Family II.* Londýn.
- Cavalli-Björkman, G. (1986). Maerten de Vos: The Parable of the Labourers in the Vineyard. V G. Cavalli-Björkman, *Dutch and Flemish paintings I (C. 1400-C. 1600)* (str. 119). Stockholm: Nationalmuseum.
- Cellauro, L. (2000). Daniele Barbaro and his Venetian editions of Vitruvius of 1556 and 1567. *Studi Veneziani, N.S.*, 40, stránky 87-134.
- Civil, P. (1990). Images du pouvoir dans quelques portraits héroïques de Charles Quint. V J. Dufournet, & A. Redondo (ed.), *Le Pouvoir Monarchique et ses Supports Idéologiques aux XIV-XVIIèmes Siècles* (stránky 39-51). Paris: Publications de La Sorbonne Nouvelle.
- Colonna, F. (1999). *Hypnerotomachia Poliphili: The Strife of Love in a Dream, přel. Joscelyn Godwin.* New York: Thames and Hudson.
- Comanini, G. (2001). Il Figino. V A. Doyle-Anderson, & G. Maiorino, *Trattati d'arte del cinquecento fra manierismo e controriforma III.* Toronto - Buffalo - London: University of Toronto Press.
- Coonin, A. V. (2013). The Spirit of Water. Reconsidering the Putto Mictans sculpture in Renaissance Florence. V A. V. Coonin, *A Scarlet Renaissance. Essays in Honor of Sarah Blake McHam* (stránky 81-110). New York: Italica Press.
- Coremans, V. (1847). L'archiduc Ernest, sa cour, ses dépenses, 1593-95. D'après les comptes de Blaise Hütter, son secrétaire intime et premier valet de chambre. *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 13, stránky 85-147.
- Cornillot, M.-L. (1960). Le Palais Granvelle de Besançon. *118e Congrès archéologique France*, (stránky 53-68).

- Cornillot, M.-L. (1962). Le palais Granvelle de Besançon et les problèmes de sa construction. *Procès-verbaux et mémoires de l'Académie des Sciences, Belles-Lettres et Arts de Besançon*, stránky 261-272.
- Corso, A. (1994). La vacca di Mirone. *Numismatica e antichità classiche (Quaderni ticinesi)*, 23, stránky 49-91.
- Courchetet D'Esnans, L. (1761). *Histoire du Cardinal de Granvelle*. Paris: Duchesne.
- Crawford, K. (2005). *Albrecht Dürer and the Venetian Renaissance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crawford, M. H. (1998). Antoine Morillon, Antiquarian and Medallist. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 61, stránky 93-110.
- Crowe, J. A., & Cavalcaselle, G. B. (1877). *Titian: His Life and Times: With Some Account of His Family II*. London: John Murray.
- Cuper, G. (1687). *Harpocrates*. Utrecht: Franciscus Halma.
- Cupperi, W. (2010). "Giving away the moulds will cause no damage to his Majesty's casts" - New Documents on the Vienna Jüngling and the Sixteenth-Century Dissemination of Casts after the Antique in the Holy Roman Empire. V R. Frederiksen, *Plaster casts. Making, collecting, and displaying from classical antiquity to the present* (stránky 81-98). Berlin.
- Cupperi, W. (2011-2012). "Per la delettatione che delle memorie antiche generosamente suol prendere": le antichità di Antoine Perrenot de Granvelle, il Bacco D'Aspra-Guisa ed un'ipotesi sul Dioniso di Versailles. *Römisches Jahrbuch der Bibliotheca Hertziana*, 40, stránky 49-80.
- Cupperi, W. (2013). "You Could Have Cast Two Hundred of Them": multiple portrait busts and reliefs at the court of Charles V of Habsburg. V *Multiples in pre-modern art* (stránky 173-199). Zürich.
- Curie, P. (1996). Quelques portraits du cardinal de Granvelle. V J. Brunet, & G. Toscano (eds.), *Les Granvelle et l'Italie au XVIe siècle* (stránky 159-174). Besançon: Cêtre.
- Curie, P. (2017). Portraits intemporels: les deux Granvelle de Pulzone. V N. Surlapierre (ed.), *Antoine de Granvelle (1517-1586), L'Éminence pourpre. Images d'un homme de pouvoir de la Renaissance* (stránky 81-89). Milano: Silvana.
- D'Amelio, A. (2014). Committenti spagnoli e artisti fiamminghi a Roma fra XVI e XVII secolo. V A. Anselmi (ed.), *I rapporti tra Roma e Madrid nei secoli XVI e XVII* (stránky 160-175). Roma: Gangemi.
- D'Amico, J. C. (1996). Arts, lettres et pouvoir: correspondance du cardinal de Granvelle avec les écrivains, les artistes et les imprimeurs italiens. *Les Granvelles et l'Italie au XVIe siècle, le mécénat d'une famille* (stránky 191-224). Besançon: Cêtre.

- De Iongh, J. (1967). *Madama Margaretha van Oostenrijk, Hertogin van Parma en Piacenza, 1522-1586*. Amsterdam: Querido's.
- De Jonge, K. (2000). Le palais Granvelle à Bruxelles: premier exemple de la Renaissance romaine dans les anciens Pays-Bas ? V K. De Jonge, & G. Janssens (eds.), *Les Granvelle et les anciens Pays-Bas* (stránky 341-387). Leuven: Press Universitaire.
- De Jonge, K. (2002). Granvelles Gärten zu Brüssel und Sint-Joost-ten-Noode. *Die Gartenkunst*, 14, stránky 19-25.
- de Nolhac, P. (1884). *Lettere inedite del card. de Granvelle a Fulvio Orsini e al card. Sirleto*. Roma: Tip. di F. Cuggiani.
- Delmarcel, G. (1999). *La tapisserie flamande du XVe au XVIIIe siècle*. Paris: Imprimerie nationale.
- Delmarcel, G. (1999). Le Roi Philippe II d'Espagne et la tapisserie. L'inventaire de Madrid de 1598. *Gazette des Beaux-Arts*, 134, stránky 153-178.
- Diana als Mohrin. (2013). V K. Schlegel, & S. Haag, *Museen der Welt. Kunsthistorisches Museum in Wien. Die Kunstkammer Wien* (str. 51). München / London: C. H. Beck / Scala Publishers.
- Diemer, D. (2008). Bronzestatue: Venus mit Apfel. V K. autorů, *Die Münchner Kunstkammer 2*. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften.
- Dimier, L. (1913). Un tableau méconnu de Willem Key. V *Mélanges Hulin de Loo* (stránky 140-141). Bruxelles / Paris.
- Dinard, S.-P. (2009). La collection du cardinal Antoine de Granvelle (1517-1586). L'inventaire du palais Granvelle de 1607. V F. Lemerle, Y. Pauwels, & G. Toscano, *Les Cardinaux de la Renaissance et la modernité artistique* (stránky 157-168). Villeneuve d'Ascq.
- Distelberger, R. (1997). Pokus o "rudolfínské" v umění "pražských dvorských dílen". V E. (. Fučíková, *Rudolf II. a Praha* (stránky 189-198). Praha / Londýn / Milán: Správa Pražského hradu / Skira / Thames and Hudson.
- Døj-Fetté, M. C. (2013). The Emperor and the Sultan: Imperial Inviability in Hans von Aachen's Allegories on the Long Turkish War. *Studia Rudolphina*, 12-13, stránky 51-69.
- Dooley, J. A. (1973). *Religion and Art at the Court of Charles V: Aspects of the Life of Nicolas Perrenot de Granvelle (1484/5-1550)*. Michigan: Ann Arbor.
- Du Bois de Saint-Gelais, L.-F. (1727). *Description des tableaux du Palais-Royal, avec la vie des peintres à la tête de leurs ouvrages*. Paris: d'Houry.

- Durme, M. (1949). Antoon Perrenot van Granvelle en Leone Leoni. *Revue belge de philologie et d'histoire*, 27, stránky 653-678.
- Durme, M. (1956). Notes sur la correspondance de Granvelle conservée a Madrid. *Bulletin de la Commission royale d'Histoire*, 121, stránky 25-83.
- Durme, M. (1964-1990). *Les Archives générales de Simancas et l'histoire de la Belgique (IX-XIXe siècles)*. Bruxelles: Académie royale de Belgique - Commission royale d'histoire,.
- Durme, M. v. (1953). *Antoon Perrenot, bisschop van Atrecht, kardinaal van Granvelle, minister van Karel V en van Filips II, 1517-1586*. Brussel: Paleis der Academiën.
- Durme, M. v. (1957). *El Cardenal Granvela (1517-1586): Imperio y revolución bajo Carlos V y Felipe II*. Barcelona: Teide.
- Durme, M. v. (2000). Les Granvelle au service des Habsbourgs. V K. d. Jonge, & G. Janssens, *Les Granvelle et les anciens Pays-Bas* (stránky 11-82). Leuven: Leuven University Press.
- Earle, T. F., & Lowe, K. J. (2004). *Black Africans in Renaissance Europe*. New York: Cambridge University Press.
- Eckhel, J. H. (před 1788). *Beschreibung der antiken und modernen Cameen (nevydaný rukopis)*. Vídeň: Archiv der Antikensammlung Nr. 14.
- Eichberger, D., & Beaven, L. (1995). Family Members and Political Allies: The Portrait Collection of Margaret of Austria. *The Art Bulletin*, stránky 225-248.
- Eichler, F., & Kris, E. (1927). *Die Kameen im Kunsthistorischen Museum. Beschreibender Katalog*. Wien: Verlag von Anton Schroll.
- Eischen, L. (2006). L'Architecture civile: Renaissance et Baroque. V A. Langini, *L'art au Luxembourg: de la Renaissance au début du XXIe siècle*. Bruxelles: Fonds Mercator.
- Engerth, E. v. (1882). *Kunsthistorische Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses: Gemälde. I. Italienische, spanische und französische Schulen*. Wien: Selbstverl. der Direction.
- Erasmus Rotterdamský, D. (2009). *O výchově křesťanského vladaře = Institutio principis Christiani*. Praha: Občanský institut.
- Erizzo, S. (1571). *Discorso di M. Sebastiano Erizzo, sopra le medaglie antiche, con la particolar dichiarazione di molti riuersi, nuouamente mandato in luce*. Vinegia: Giouanni Varisco [et] Compagni.
- Evans, R. J. (1997). *Rudolf II and his world: a study in intellectual history, 1576-1612*. London: Thames and Hudson.

- Falomir Faus, M. (2003). *Tiziano*. Madrid: Museo Nacional del Prado.
- Falomir, M. (2006). Titian. Venus with an organist and cupid. V *Splendor, Myth, and Vision: Nudes from the Prado* (stránky 72-77). Madrid: Clark Art Institute - Museo Nacional del Prado.
- Fears, R. J. (1981). The Cult of Jupiter and Roman Imperial Ideology. *ANRW II*, stránky 3-141.
- Febvre, L. (1912). *Philippe II et la Franche-Comté. Étude d'histoire politique, religieuse et sociale*. Paris: Champion.
- Félibien, A. (1672). *Entretiens sur les vies et les ouvrages des plus excellens peintres anciens et modernes II*. Paris.
- Ferber Bogdan, J. (2017). Patrona and Servitor – New Insights into the Patron/Artist Relationship between Duchess Margaret of Parma and Giulio Clovio. *Rad. Inst. povij. umjet*, stránky 108-118.
- Ferino-Pagden, S. (. (2004). *Giorgione: Myth and Enigma*. Vídeň: Skira, Kunsthistorisches Museum Wien.
- Fischer, W. (1971). Kaiser Rudolf II, Mineraliensammler und Mäzen der Edelsteinbearbeitung. *Der Aufschluß, XXII*, stránky 1-37.
- Flehsig, E. (1928-1931). *Albrecht Dürer. Sein Leben und seine künstlerische Entwicklung I*. Berlin: Grote.
- Flehsig, E. (1928-1931). *Albrecht Dürer. Sein Leben und seine künstlerische Entwicklung II*. Berlin: Grote.
- Fomiciova, T. (1977). Lo sviluppo compositivo della "Venere allo specchio con due amorini" nell'opera di Tiziano e la copia dell'Ermitage. *Arte Veneta, 31*, stránky 195-199.
- Franzoni, C., & Mancini, G. (2002). *Gli inventari dell'eredità del cardinale Rodolfo Pio da Carpi*. Pisa: Edizioni ETS.
- Fraser Jenkins , A. (1970). Cosimo de' Medici's Patronage of Architecture and the Theory of Magnificence. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, 33*, stránky 162-170.
- Frimmel, T. (1897). A propos d'un tableau hollandais du musée d'Aix-la-Chapelle. *La chronique des arts et de la curiosité*, stránky 59-60.
- Fröhner, W. (1869). *Notice de la sculpture antique du Musée impérial du Louvre*. Paris: Impr. de C. de Mourgues frères.
- Fučíková, E. (1972). Umělci na dvoře Rudolfa II. a jejich vztah k tvorbě Albrechta Dürera. *Umění, 20*, stránky 149–162.

- Fučíková, E. (1983). Die Kunstkammer und Galerie Kaiser Rudolf II. als eine. Studiensammlung. V *Akten des XXV. Internationalen Kongresses für Kunstgeschichte* (stránky 53-58). Wien.
- Fučíková, E. (1986). Umění a umělci na dvoře Rudolfa II.: vztahy k Itálii. *Umění*, 34, stránky 119-128.
- Fučíková, E. (1991). Rudolfovy sbírky. V E. Fučíková, B. Bukovinská, & I. Muchka, *Umění na dvoře Rudolfa II.* (stránky 214-148). Praha: Aventinum.
- Fučíková, E. (1997). Pražský hrad za Rudolfa II., jeho předchůdců a následovníků. V *Rudolf II. a Praha: Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy* (stránky 2-71). Praha - Milán - Londýn: Správa Pražského hradu - Thames and Hudson.
- Fučíková, E. (2010). Das Leben. V T. Fussenig, *Hans von Aachen (1552 - 1615): Hofkünstler in Europa* (stránky 3-11). Berlin: Dt. Kunstverl.
- Fučíková, E. (2010). Životopis. V T. Fussenig, A. Taatgen, & H. Becker, *Hans von Aachen (1552 - 1615): Hofkünstler in Europa* (stránky 3-11). Berlin: Deutscher Kunstverlag.
- Fučíková, E., Bradburne, J. M., Bukovinská, B., Hausenblasová, J., Konečný, L., Muchka, I., & Šroněk, M. (1997). *Rudolf II. a Praha: Katalog vystavených exponátů*. Praha: Správa Pražského hradu.
- Fučíková, E., Bukovinská, B., & Muchka, I. (1988). *Umění na dvoře Rudolfa II.* Praha: Aventinum.
- Fussenig, T. (. (2010). *Hans von Aachen (1552 - 1615): Hofkünstler in Europa* . Berlin: Dt. Kunstverl.
- Gachard, L.-P. (1845). Le cardinal de Granvelle quitta-t-il spontanément les Pays-Bas en 1564? ou sa retraite fut-elle l'effet des ordres de Philippe II.? *Bulletins de l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique*, 12, stránky 311-321.
- Gachard, L.-P. (1848-1879). *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas [1558-1577] pub. d'après les originaux conservés dans les archives royales de Simancas*. Bruxelles: Librairie ancienne et moderne.
- Gachard, L.-P. (1855). *Relations des ambassadeurs vénitiens sur Charles-Quint et Philippe II.* Bruxelles: M. Hayez.
- Gachard, L.-P. (1862). Inventaire des papiers laissés par le cardinal de Granvelle à Madrid, en 1586. - Inventaire des archives trouvées au palais de Granvelle, à Besançon, en 1607. - Histoire d'un procès célèbre, à propos de ce dernier inventaire. *Compte rendu des séances de la Commission royale d'histoire, ou recueil de ses bulletins.*, IV.

- Gachard, L.-P., & Piot (eds.), C. (1874). *Collection des voyages des souverains des Pays-Bas: Itinéraire de Charles-Quint de 1506 à 1531. Journal des voyages de Charles-Quint, de 1514 à 1551, par Jean de Vandenesse*. Bruxelles: Hayez.
- Gaiga, S. (2010). Il viaggio dei primi umanistici neerlandesi in Italia. *Incontri: Rivista europea di studi italiani*, stránky 3-22.
- Gamrath, H. (2007). *Farnese: Pomp, Power and Politics in Renaissance Italy*. Roma: "L'Erma" di Bretschneider.
- García, L. A. (2013). Las esculturas encargadas por Carlos V a Leone Leoni en 1549 y su acabado en España por Pompeo Leoni. *Archivo español de arte*, LXXXVI, stránky 87-106.
- Gauthier, J. (1901). Le Cardinal de Granvelle et les artistes de son temps. *Mémoires de la Société d'Emulation de la ville de Doubs*, stránky 305-351.
- Gere, J. A. (1969). *Taddeo Zuccaro: His Development Studied in His Drawings*. Chicago / London: Chicago University Press / Faber and Faber.
- Gibson, W. S. (1974). Jan Gossart de Mabuse. Madonna and Child in a Landscape. *The bulletin of the Cleveland Museum of Art*, 61, stránky 286-299.
- Gibson, W. S. (2006). *Pieter Bruegel and the Art of Laughter*. Berkeley: University of California Press.
- Giehlow, K. (1899). Beiträge zur Entstehungsgeschichte des Gebetbuches Kaiser Maximilian I. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 20, stránky 30-112.
- Giovio, P. (1552). *Le iscrizioni poste sotto le vere immagini degli huomini famosi in lettere*. Firenze.
- Goffen, R. (1997). *Titian's "Venus of Urbino"*. Cambridge / New York: Cambridge University Press.
- Goldberg, G. (1980). Zur Ausprägung der Dürer-Renaissance in München. *Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst* 31, stránky 129-175.
- Goldschmidt, F. (1914). *Die italienischen Bronzen der Renaissance und des Barock (Königliche Museen zu Berlin) II*. Berlin: Reimer.
- Gombrich, E. H. (1963). Style all'antica: Imitation and Assimilation. *The Renaissance and Mannerism: Studies in Western Art* (stránky 31-41). Princeton: Princeton University Press.
- Goodison, J. W., & Robertson, G. H. (1967). *A Descriptive Catalogue of the Pictures in the Fitzwilliam Museum. Cambridge*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Gorter-Van Roeyn, L., Hoyois, J.-P., & Stratenwerth (eds.), H. (2009). *Correspondance de Marie de Hongrie avec Charles Quint et Nicolas de Granvelle. Tome 1. 1532 et années antérieures*. Turnhout: Brepols.
- Gossart, E. (1902). Un livre d'Érasme réprouvé par l'Université de Louvain (1558). *Bulletin de la Classe des Lettres de l'Academie royale de Belgique*, stránky 427-445.
- Green, L. (1990). Galvano Fiamma, Azzone Visconti and the Revival of the Classical Theory of Magnificence. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 53, stránky 98-113.
- Greppi, C., & Ferrarino, L. (1977). *Lettere di artisti italiani ad Antonio Perrenot di Granvelle. Tiziano, Giovan Battista Mantovano, Primaticcio, Giovanni Paolo Poggini, ed altri*. Madrid: Istituto Italiano di Cultura.
- Grimm, G. V. (2009). Überlegungen zu Pieter Bruegels d. Ä. Schiffe in ruhiger See. *Kunstgeschichte. Open Peer Reviewed Journal*.
- Gschwend, A. J. (2010). *The Story of Suleyman: Celebrity Elephants and other Exotica in Renaissance Portugal*. Zürich: Pachyderm Production.
- Gschwend, A. J. (2018). *Hans Khevenhüller at the Court of Philip II of Spain: Diplomacy and Consumerism in a Global Empire*. Paul Holberton Publishing.
- Guerrero, J. R. (2001). Censura y Paracelsismo durante el Reinado de Felipe II. *Azogue*. Načteno z Dostupné z: <http://www.revistaazogue.com>
- Haag, S., & Wieczorek, A. (2012). *Sammeln! Die Kunstkammer des Kaisers in Wien (kat. výst.)*. München: Prestel.
- Haan, B. (2017). Antoine de Granvelle, l'âme d'un empire. V N. Surlapierre (ed.), *Antoine de Granvelle (1517-1586), L'Éminence pourpre. Images d'un homme de pouvoir de la Renaissance* (stránky 33-43). Milano: Silvana.
- Harlas, F. X. (1918). *Rudolf II., milovník umění a sběratel*. Praha: František Topič.
- Haskell, F., & Penny, N. (1981). *Taste and the antique. The lure of classical sculpture, 1500-1900*. New Haven: Yale Univ. Press.
- Haupt, H., & Wied, A. (2010). Erzherzog Ernst von Österreich (1553-1595), Statthalter der Spanischen Niederlande: Das Kassabuch der Jahre 1589 bis 1595. *Jahrbuch des Kunsthistorischen Museums Wien*, 12, stránky 152-275.
- Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Hofkanzelaiakten d. Min. d. Inn. Karton 12. (nedatováno).
- Hausenblasová, J. (2002). *Der Hof Kaiser Rudolfs II*. Prag: Artefactum.
- Hayward, J. F. (1976). *Virtuoso Goldsmiths and the Triumph of Mannerism, 1540-1620*. London: Sotheby Parke Bernet.

- Heinz, D. (1963). *Europäische Wandteppiche. Von den Anfängen der Bildwirkerei bis zum Ende des 16. Jahrhunderts* (Bibliothek für Kunst- und Antiquitätenfreunde. vyd.). Braunschweig : Klinkhardt & Biermann.
- Henig, R. (1978). *A Corpus of Roman Engraved Gemstones from British Sites*. Oxford.
- Heyl, E. (1948). New Light On The Renaissance Master. *Sphinx*, 47, stránky 38-50.
- Hirakawa, K. (2002). Dürer and Jan Bueghel the Elder: one aspect of the pictorialization of Dürer's drawings at the court of Rudolf II. *Aesthetics*, 10, stránky 61-73.
- Hope, C. (1980). Problems of interpretation in Titian's erotic paintings. V *Tiziano e Venezia* (stránky 111-124). Vicenza: Università degli Studi di Venezia.
- Horacek, I. (2015). *The Alchemy of the Gift: Things and Material Transformations at the Court of Rudolf II (disertační práce)*. Vancouver: University of British Columbia Library.
- Horn, H. J. (1989). *Jan Cornelisz Vermeyen: Painter of Charles V and his Conquest of Tunis*. Bruxelles: Davaco.
- Horst, D. (2017). Dénoncer la tyrannie - l'image du cardinal de Granvelle dans les gravures de propagande de la révolte des Gueux. V N. Surlapierre (ed.), *Antoine de Granvelle (1517-1586), L'Éminence pourpre. Images d'un homme de pouvoir de la Renaissance* (stránky 95-107). Milano: Silvana.
- Horst, H. (2005). *Dějiny Nizozemska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Howlett, S. (2016). *Marsilio Ficino and His World*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hübner, P. G. (1911). Detailstudien zur Geschichte der Antiken Roms in der Renaissance. *Mitteilungen des Kaiserlichen Deutschen Archäologischen Instituts. Römischen Abteilung XXVI*, stránky 288-328.
- Huet, L. (1995). Jacob de Backer. V K. autorů, *Fiamminghi a Roma (1508-1608)* (stránky 68-69). Bruxelles / Roma: Société des expositions du Palais des beaux-arts de Bruxelles / Snoeck-Ducaju and Zoon.
- Hülßen, C. (1915). Il Letto di Policleto. *Jahreshefte des Oesterreichischen Archäologischen*, stránky 130-137, 132-137.
- Hunter-Stiebel, P. (1985). *A Bronze Bestiary (kat. výst.)*. New York.
- Hutchinson, J. C. (1990). *Albrecht Dürer: a biography*. Princeton: Princeton University Press.
- Huvenne, P. (2000). La peinture dans les dix-sept provinces. V H. Soly, & J. van de Wiele, *Carolus. Charles Quint 1500-1558 (kat. výst.)* (stránky 133-155). Gand: Snoeck-Ducaju & Zoon.
- Hymans, H. (1910). *Antonio Moro - son oeuvre et son temps*. Bruxelles: Van Oest.

- Chabouillet, A. (1858). *Catalogue général et raisonné des camées et pierres gravées de la Bibliothèque impériale*. Paris: J. Claye.
- Chastel, A. (2001). Signum harpocraticum. V A. Chastel, *Le geste dans l'art* (stránky 63-90). Paris: Éditions Liana Levi.
- Chaulet, R. (2017). Granvelle et les langues. V N. Surlapierre (ed.), *Antoine de Granvelle (1517-1586), L'Éminence pourpre. Images d'un homme de pouvoir de la Renaissance* (stránky 48-51). Milano: Silvana.
- Checa Cremades, F. (1987). *Carlos V y la imagen del héroe en el Renacimiento*. Madrid: Taurus Ediciones.
- Checa Cremades, F. (1993). *Felipe II: mecenas de las artes*. Madrid: Nerea.
- Checa Cremades, F. (1994). *Tiziano y la monarquía hispánica: usos y funciones de la pintura veneciana en España (siglos XVI y XVII)*. Madrid: Nerea.
- Checa Cremades, F. (1998). *Felipe II. Un monarca y su época; un príncipe del Renacimiento*. Madrid: Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V.
- Checa, F. (2000). Carolus. An image of Renaissance Europe During the First Half of the 16th Century. V F. (. Checa, *Carolus (kat. výst.)* (stránky 11-33). Madrid: Sociedad Estatal para la Acción Cultural Exterior.
- Checa, F. (2001). Tizian: Venus mit Amorknaben und Musiker. V S. Ferino-Pagden, *Dipingere la musica: Musik in der Malerei des 16. und 17. Jahrhunderts* (stránky 251-252). Wien: Skira / Kunsthistorisches Museum Wien.
- Checa, F. (2008). *Tapisseries flamandes pour les ducs de Bourgogne, l'empereur Charles Quint et le roi Philippe II*. Bruxelles: Fonds Mercator.
- Checa-Cremades, F. (2000). Art et pouvoir. V H. Soly, & J. van de Wiele, *Carolus. Charles Quint 1500-1558 (kat. výst.)* (stránky 89-99). Gand: Snoeck-Ducaju & Zoon.
- Chiflet, P. (1631). *Histoire du prieuré Notre dame de Bellefontaine*. Anvers: Imprimerie Plantinienne de Balthasar Moretus.
- Chlíbec, J. (2006). *Italské renesanční sochařství v českých státních a soukromých sbírkách*. Praha: Academia.
- Chytil, K. (1904). *Umění v Praze za Rudolfa II.* Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum.
- Jacoby, J. (2000). *Hans von Aachen (1552-1615)*. München / Berlin: Deutscher Kunstverlag .
- Jahn, O. (1868). Über die Zeichnungen antiker Monumente im Codex Pighianus. *Berichte der Königlichen Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig, XX*, stránky 161-235.

- Jansen, D. J. (2015). *Urbanissime Strada: Jacopo Strada and Cultural Patronage at the Imperial Court*. Maastricht: Universiteit Leiden.
- Jestaz, B. (2005). Desiderio da Firenze: Bronzier a Padoue au XVIe siecle; ou Le faussaire de Riccio. *Monuments et Mémoires de la Fondation Eugene Piot*, 84, stránky 99-171.
- Jiménez Díaz, P. (2001). *El coleccionismo manierista de los Austrias entre Felipe II y Rodolfo II*. Madrid: Soc. Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V.
- Jiménez, P. (1996). *Vztahy Španělska a Čech a jejich doklady v Rudolfské kultuře a umění. Disertační práce*. Praha: Ústav dějin umění, FF UK.
- Jodogne, P. (2002). *Entre Italie et Pays-Bas méridionaux : Le "Libro de memoria" de la famille Cassina (1576-1650)*. Bruxelles: Academie royale de Belgique.
- Jonnekin, G. (1989). *Le Cardinal de Granvelle: un destin européen au XVIe siècle*. Versailles: G. Jonnekin.
- Jordan, A. (1999). Mujeres mecenas de la casa de Austria y la infanta Isabel Clara Eugenia. V K. autorů, *El Arte en la Corte de los Archidukes Alberto de Austria e Isabel Clara Eugenia (1598-1633). Un Reino Imaginado*. (stránky 118-137). Madrid: Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V.
- Junius, W. (1922). Dürers "Marter der 10000 Ritter". *Monatshefte für Kunstwissenschaft*, 15, stránky 275-282.
- Junquera, P., & Herrero Carretero, C. (1986). *Catálogo de tapices del Patrimonio Nacional Volumen II Siglo XVII*. Madrid: Patrimonio Nacional.
- Kaiser Rudolf II. (2013). V K. Schlegel, & S. Haag, *Museen der Welt. Kunsthistorisches Museum Wien. Die Kunstkammer Wien* (str. 80). München ! London: C. H. Beck / Scala Publishers.
- Karl V. (2013). V K. Schlegel, & S. Haag, *Museen der Welt. Kunsthistorisches Museum Wien. Die Kunstkammer Wien* (str. 42). München / London: C. H. Beck / Scala Publishers.
- Katritzky, M. (2012). *Healing, Performance and Ceremony in the Writings of Three Early Modern Physicians: Hippolytus Guarinonius and the Brothers Felix and Thomas Platter*. Farnham: Ashgate.
- Kauffmann, H. (1954). Dürer in der Kunst und im Kunsturteil um 1600. *Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums 1940-53*, stránky 18-60.
- Kaufmann, T. D. (1985). Eros et poesia la peinture la cour de Rodolphe II. *Revue de l'Art*, 69, stránky 29-46.

- Kaufmann, T. D. (1988). *The School of Prague: Painting at the Court of Rudolf II*. Chicago - London: University of Chicago Press.
- Kaufmann, T. D. (2000). Im Bann der Venus? Das Venus-Bild in der rudolfinischen Kunst. V *Faszination Venus: Bilder einer Göttin von Cranach bis Cabanel* (stránky 104-114). Köln: Snoeck-Ducaju.
- Kaufmann, T. D. (2004). *The Eloquent Artist: Essays on Art, Art Theory and Architecture, Sixteenth to Nineteenth Century*. London: Pindar.
- Kaulbach, H.-M., & Schleier, R. (1997). *"Der Welt Lauf": Allegorische Graphikserien des Manierismus*. Stuttgart / Bochum: Staatsgalerie Stuttgart.
- Kenner, F. (1898). Die Portätsammlung des Erzherzogs Ferdinand von Tirol. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 19, stránky 6-146.
- Kerkhove, A. (1973). Un essai d'identification, le peintre-cartonnier Joos van Noevele, beau-frere de Willem de Pannemaker. *Bulletin des Musées royaux d'art et d'histoire*, 45.
- Kirchweger, F. (2012). Die Kunstkammer Kaiser Rudolfs II. in Prag. V S. Haag, & F. Kirchweger, *Die Kunstkammer. Die Schätze der Habsburger* (stránky 27-31). Wien: Christian Brandstätter Verlag / KHM.
- Kohler, A. (2000). Personalité et pouvoir. V H. Soly, & J. van de Wiele, *Carolus. Charles Quint (1500-1558)* (stránky 43-55). Gand: Snoeck-Ducaju & Zoon.
- Kol. autorů. (2007). *Bronzino, "Déploration sur le Christ mort": chroniques d'une restauration*. Paris / Besançon: Somogy / Musée des beaux-arts et d'archéologie de Besançon.
- Konečný, L. (2008). Hans Rottenhammer und die Antike. V H. Borggreffe, L. Konečný, V. Lüpkes, & V. Vlnas, *Hans Rottenhammer: begehrt - vergessen - neu entdeckt ; Weserrenaissance-Museum Schloß Brake (17. August - 16. November 2008), Nationalgalerie in Prag (11. Dezember 2008 - 22. Februar 2009)* (stránky 45-48). München: Hirmer.
- Kotková, O. (2010). Roelandt Savery na císařském dvoře v Praze. V idem, *Roelandt Savery: Malíř ve službách císaře Rudolfa II.* (stránky 58-83). Praha: Národní galerie v Praze.
- Kreyczi, F. (1894). Urkunden und Regesten aus dem k. und k. Reichs-Finanz-Archiv [3]. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 15, stránky I-XLVIII.
- Kris, E. (s. d.). *Renaissance Kleinkunst in Italien*. Leipzig: H. Schmidt und C. Günther.
- Kristeller, P. O. (1989). *Iter Italicum, Vol. IV*. Leiden: B. J. Brill.
- Kristeller, P. O. (1992). *Iter Italicum, Vol. VI*. Leiden: E. J. Brill.

- Kruft, H.-W. (Oct. 1983). An antique model for David's "Death of Marat". *The Burlington Magazine*, 125(967), stránky 604-607.
- Kryza-Gersch, C. (2012). Kaiser Rudolf II. V S. Haag, & F. Kirchweyer, *Die Kunstkammer. Die Schätze der Habsburger* (stránky 194-195). Wien: Christian Brandstätter Verlag / KHM.
- Kugler, G. (1988). Rudolf II. als Sammler. V *Prag um 1600 II*.
- Kugler, G. (2000). La puissance et l'impuissance de l'Europe. V H. Soly, & J. van de Wiele, *Carolus. Charles Quint 1500-1558 (kat. výst.)* (stránky 101-109). Gand: Snoeck-Ducaju & Zoon.
- Kunzle, D. (2002). *From Criminal to Courtier: The Soldier in Netherlandish Art 1550-1672*. Leiden / Boston / Köln: Brill.
- Kurz, O. (1948). *Fakes. A handbook for collectors and students*. London: Faber and Faber Limited.
- Landais, H. (1958). *Les bronzes Italiens de la Renaissance*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Lange-Krach (ed.), H. (2017). *Das Gebetbuch Kaiser Maximilians I.: Meisterhafte Zeichnungen der deutschen Renaissance*. Luzern: Quaternio Verlag Luzern.
- Lavin, M. A. (2009). *Artists' Art in the Renaissance*. London: The Pindar Press.
- Leithe-Jasper, M. (1973). *Italienische Kleinbronzen und Handzeichnungen der Renaissance und des Manierismus aus Österreichischen Staatbesitz (kat. výst.)*. Tokyo.
- Leithe-Jasper, M. (1976). *Italianische Kleinplastiken, Zeichnungen und Musik der Renaissance (kat. výst.)*. Wien.
- Leithe-Jasper, M. (1986). *Renaissance Master Bronzes from the Collection of KHM, London*. London.
- Lemoine-Bouchard, N. (2010). La miniature dans le bijou, le bijou dans la miniature. *La Lettre de la Miniature*, 4. Načteno z http://www.lemoinebouchard.com/ima/conferances/conf_miniature.pdf
- Leone de Castris, P. (1996). Le cardinal Granvelle et Scipione Pulzone. V J. Brunet, & G. Toscano (eds.), *Les Granvelle et l'Italie au XVIe siècle: le mécénat d'une famille* (stránky 175-188). Besançon: Cêtre.
- Leuschner, E. (2006). Roman Virtue, Dynastic Succession and the Re-Use of Images: Constructing Authority in Sixteenth- and Seventeenth-Century Portraiture. *Studia Rudolphina*, 6, stránky 5-25.

- Leuschner, E. (1994). Ein unbekanntes Hauptwerk von Jacob de Backer in Meiningen. *Jaarboek van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen*, stránky 51-63.
- Leuschner, E. (Avril 2001). Deifining de Backer: New Evidence on the Last Phase of Antwerp Mannerism before Rubens. *Gazette des Beaux-Arts*, 143, stránky 167-192.
- Lévêque, P. (1753). *Mémoires pour servir à l'histoire du cardinal de Granvelle I*. Paris: G. Desprez.
- Levi D'Ancona, M. (Juillet-Septembre 1950). Illuminations by Clovio lost and found. *Gazette des Beaux-Arts*, 92, stránky 55-76.
- Liedekerke, A.-C. (1995). *Fiamminghi a Roma 1508-1608*. Bruxelles - Milano: Soc. des Expositions du Palais des Beaux-Arts - Snoeck-Ducaju and Zoon.
- Lichtenberger, A. (2011). *Severus Pius Augustus. Studien zur sakralen Repräsentation und Rezeption der Herrschaft des Septimius Severus und seiner Familie (193-211 n. Chr.)*. Leiden / Boston: Brill.
- Lipsius, J. (1596). *Poliorceticon sive De machinis tormentis telis. Libri quique*. Anvers: Officina Plantiniana.
- Livingstone, N., & Nisbet, G. (2010). *Epigram*. London / Cambridge: Cambridge University press.
- Lobstein, D. (2017). L'image d'Antoine de Granvelle dans les beaux-arts français du XIXe siècle. V N. Surlapierre (ed.), *Antoine de Granvelle (1517-1586), L'Éminence pourpre. Images d'un homme de pouvoir de la Renaissance* (stránky 129-137). Milano: Silvana.
- Loh, M. H. (2007). *Titian remade : repetition and the transformation of early modern Italian art*. Los Angeles: Getty Research Institute.
- Lomazzo, G. P. (1590). *Idea del tempio della pittura*. Milano.
- Longin, É. (1910). *Caroline d'Autriche et Béatrix de Cusance*. Lons-Le-Saunier: Lucien Declume.
- Los Leoni (1509-1608): esculturas del Renacimiento italiano*. (1994). Madrid: Museo del Prado.
- Macan Lukavečki, V. (2013). Giulio Clovio. The Deposition. V K. autorů, *Julije Klović: najveći minijaturist renesanse / Giulio Clovio: the greatest miniaturist of the Renaissance* (stránky 134-137). Zagreb: Galerija Klovićevi dvori.
- Macan Lukavečki, V. (2013). Giulio Clovio. The Lamentation over the Dead Christ. V K. autorů, *Julije Klović: najveći minijaturist renesanse / Giulio Clovio* (stránky 178-180). Zagreb: Galerija Klovićevi Dvori.

- Macan Lukavečki, V. (2013). New Knowledge about Giorgio Clovio. V K. autorů, *Julije Klović: najveći minijaturist renesanse / Giulio Clovio: the greatest miniaturist of the Renaissance* (stránky 79-84). Zagreb: Galerija Klovićevi dvori.
- Mádl, K. B. (1906-1908). Obrazárna a umělci Rudolfa II. v Praze. *Památky archeologické*, stránky 172-190.
- Mancini, M. (1998). *Tiziano e le corti d'Asburgo nei documenti degli archivi Spagnoli*. Venezia: Istituto veneto di Scienze, lettere ed arti.
- Mancini, M. (2007). Los últimos cuadros del emperador en Yuste. V C. F. Cremades, *El monasterio de Yuste*. Madrid: Fundación Caja Madrid.
- Manders, E. (2012). *Coining Images of Power: Patterns in the Representation of Roman Emperors on Imperial Coinage*. Leiden: Brill.
- Marek, P., & Pražáková, K. (2 XXXIV (2002)). Mezi propagandou a skutečností: Obraz Rudolfa II. v křesťanské Evropě. *Dějiny a současnost*, stránky 35-37.
- Mariacher, G. (1968). *Venetian Bronzes from the Collections of the Correr Museum (kat. výst.)*. Washington: Smithsonian Institute.
- Marino, J. A. (2011). *Becoming Neapolitan: Citizen culture in Baroque Naples*. Baltimore : Johns Hopkins Univ. Press.
- Marsand, A. (1826). *Biblioteca petrarchesca formata, posseduta, descritta ed illustrata*. Milano: Paolo Emilio Giusti.
- Martin, A. J. (2007). Erdzeitalter, nicht der "Frühling": Hans Fugger und die Zyklen Paolo Fiammingos. V J. Burkhardt, *Die Welt des Hans Fugger (1531-1598)* (stránky 197-216). Augsburg: Wißner .
- Mattusch, C. C. (1988). *Greek Bronze Statuary: From the Beginnings Through the Fifth Century B.C.* Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- McCann, A. M. (1968). *The Portraits of Septimius Severus (A. D. 193-211)*. Roma: American Academy in Rome.
- Meganck, T. (2014). *Pieter Bruegel the Elder, Fall of the rebel angels: Art, knowledge and politics on the eve of the Dutch revolt*. Cinisello Balsamo - Milano: Silvana.
- Meijer, B. W. (1975). Paolo Fiammingo reconsidered. *Mededelingen van het Nederlands Instituut te Rome*, 37, stránky 117-130.
- Meijer, B. W. (1988). *Parma e Bruxelles. Committenza e collezionismo farnesiani alle due corte*. Parma: Silvana.

- Meijer, B. W. (1995). Maarten de Vos. V K. autorů, *Fiamminghi a Roma (1508-1608)* (stránky 397-399). Bruxelles / Roma: Société des expositions du Palais des beaux-arts de BRuxelles / Snoeck-Ducaju and Zoon.
- Meloni Trkulja, S. (1983). Ciulio Clovio e i Medici. *Peristil*, XXIV, stránky 91-100.
- Metzler, S. (2014). *Bartholomeus Spranger: Splendor and Eroticism in Imperial Prague*. New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Middeldorf, U. (1947). Letters to the Editor. *The Art Bulletin*, XXIX, stránky 65-66.
- Miedema, H. (1994-1999). *Karel van Mander: the lives of the illustrious Netherlandish and German painters : from the first edition of the Schilder-boeck (1603-1604): preceded by the lineage, circumstances and place of birth, life and works of Karel van Mander, painter and poet*. Doornspijk: Davaco.
- Michon, É. (1911). Vase antique d'argent trouvé pres d'Arras de la collection du cardinal de Granvelle. *Mémoires de la Société nationale des Antiquaires de France*, LXX, stránky 3-78.
- Mirimonde, A. (březen 1964). Les concerts des muses chez les maitres du nord. *Gazette des beaux-arts*, 63, stránky 129-158.
- Monbeig Goguel, C. (1995). Giulio Clovio. V K. autorů, *Fiamminghi a Roma 1508-1608* (stránky 141-143). Bruxelles / Roma: Société des expositions du Palais des beaux-arts de Bruxelles / Snoeck-Ducaju and Zoon.
- Montfaucon, B. d. (1719). *L' antiquité expliquée et représentée en figures I*. Paris: F. Delaulne.
- Morávek, J. (1937). *Nově objevený inventář rudolfínských sbírek na Hradě pražském*. Praha.
- Moreno Gallego, V. (2006). Letras misivas, letras humanas, letras divinas. La correspondencia del cardenal Granvela en la Real Biblioteca y sus cartas de autores. *Cuadernos de Historia Moderna*.
- Mout, M. (1997). Dvůr Rudolfa II. a humanistická kultura. V *Rudolf. II. a Praha: Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy* (stránky 220-222). Praha - Londýn - Milán: Správa Pražského hradu - Skira.
- Mucciarelli-Regnier, L. (2017). Portraits d'un prélat et d'un homme de pouvoir. V N. Surlapierre (ed.), *Antoine de Granvelle (1517-1586), L'Éminence pourpre. Images d'un homme de pouvoir de la Renaissance* (stránky 55-67). Milano: Silvana.
- Mugnier, F. (1886). La sucesion du Cardinal de Granvelle. *Bulletin Historique et Philologique du comité de travaux historiques et scientiqfiques*, stránky 240-251.

- Muchka, I. P. (2009). Hlava čtvrtá / III Hrady, zámky, letohrádky, zahrady. V K. autorů, *Velké dějiny země koruny české. Tematická řada: Architektura* (stránky 341-368). Praha / Litomyšl: Paseka / Artefactum.
- Müller Hofstede, J. (1971). Abraham Janssens: Zur Problematik des flämischen Caravaggismus. *Jahrbuch der berliner Museen*, 13, stránky 208-303.
- Müller Hofstede, J. (1973). Jacques de Backer: Ein Vetreter der florentinisch-römischen Maniera in Antwerpen. *Wallraf-Richartz-Jahrbuch*, 35, stránky 227-260.
- Müller Hofstede, J. (1992). Jacob de Backer. V M. Ekkehard, & H. Vlieghe, *Von Bruegel bis Rubens: Das goldene Jahrhundert der flämischen Malerei* (stránky 259-260). Köln: Wallraf-Richartz Museum / Locher.
- Müller, J., & Kaschek, B. (2001). Adriaen de Vries: Bildnisbüste Rudolfs II. von 1603. *Studia Rudolphina 1*, stránky 3-16.
- Müntz, E. (1886). *Les antiquités de la ville de Rome aux XIVe, XVe, et XVIe siècles*. Paris: Ernest Leroux.
- Neuwirth, J. (1883). Rudolf II als Durer Sammler. *Xenia Austriaca*, stránky 185–225.
- Nève, F. (1858). *Quelques recherches sur la carrière de Guy Morillon, secrétaire de Charles-Quint*. Gand: L. Hebbelynck.
- Nieder Korn, J. P. (1993). *Die europäischen Mächte und der "Lange Turkenkrieg"*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Nieder Korn, J. P. (2008). Kaiser Rudolf II., ein krimineller Botschafter und Dürers Marter der zehntausend Christen. *Jahrbuch des Kunsthistorischen Museum in Wien 10*, stránky 129-139.
- Onghena, M. J. (1959). *De Iconografie van Philips de Schone*. Bruxelles: Académie royale de Belgique.
- Overbeck, J. A. (1868). *Die antiken Schriftquellen zur Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen*. Leipzig: Verlag von Wilhelm Engelmann.
- Ovidius. (1974). *Proměny*. Praha: Svoboda.
- Padrón, M. D. (2007). Minerva y las musas en el Helicón: Una nueva pintura de Martín de Vos. *Archivo español de arte*, 80, stránky 85-106.
- Pallucchini, R. (1969). *Tiziano. Vol. I*. Firenze: G. C. Sansoni.
- Panofsky, E. (1969). *Problems in Titian Mostly Iconographic*. London: Phaidon.
- Panofsky, E. (2005). *The life and art of Albrecht Dürer*. Princeton University Press: Princeton.

- Parker, G. (1977). *The Dutch Revolt*. Ithaca: Allen Lane.
- Parker, G. (1979). *The Dutch revolt*. Harmondsworth.
- Partridge, L. (2015). *Art of Renaissance Venice, 1400–1600*. Oakland: University of California Press.
- Pedrocco, F. (1977). Le lettere di Tiziano. *31*, stránky 284-285.
- Pedrocco, F. (2000). *Titien*. Liana Levi: Milano.
- Peltzer, R. A. (1911-1912). Der Hofmaler Hans von Aachen, seine Schule und seine Zeit. *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, *30*, stránky 59-182.
- Pérez de Tudela, A. (2004). Un retrato del Cardenal Granvela en la Colección del Patrimonio Nacional. *Reales sitios*, *41*, stránky 34-45.
- Pérez de Tudela, A. (2013). Las relaciones artísticas de Antonio Perrenot con la ciudad, de Nápoles previas a su virreinato en su correspondencia conservada en el Palacio Real de Madrid. V A. E. Denunzio, & C. (. Birra, *Dimore signorili a Napoli. Palazzo Zevallos Stigliano e il mecenatismo aristocratico dal XVI al XX secolo* (stránky 323-344). Napoli.
- Pérez de Tudela, A. (2016). Adenda a la correspondencia artística entre el cardenal Granvela y el IV Duque de Villahermosa (1560-1564). *Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología*, *82*, stránky 33-50.
- Pérez de Tudela, A. (2016). La herencia de Don Pedro de Toledo: Don García de Toledo y los III Duques de Alba : mecenazgo y colleccionismo en la Nápoles de la segunda mitad del siglo XVI. *Rinascimento meridionale*, stránky 605-633.
- Pérez de Tudela, A. (2016). Nuevas noticias sobre el primer viaje de Antonio Moro a la Península Ibérica y su entrada al servicio de Felipe II. *Archivo español de arte*, *89*, stránky 423-429.
- Pérez de Tudela, A. (2017). La diffusion des portraits d'Antoine de Granvelle dans les sources documentaires. V N. Surlapierre (ed.), *Antoine de Granvelle (1517-1586), L'Éminence pourpre. Images d'un homme de pouvoir de la Renaissance* (stránky 69-79). Milano: Silvana.
- Pernot, F. (2007). Les procès de François Perrenot de Granvelle, comte de Cantecroix, chevalier d'Alcantara (1595 et 1598-1599). V P. Delsalle, F. Lassus, & C. Marchal, *Mélanges offerts au professeur Maurice Gresset* (stránky 125-136). Besançon: Presses universitaires de Franche-Comté.
- Pešek, J. (1989). Sbíрка obrazů a její másto v mecenátu a sběratelství císaře Rudolfa II. *Umění*, *37*, stránky 252-262.

- Petrarca, F. (1574). *Il Petrarca con nuove spositioni, nelle quali, oltre l'altre cose, si dimostra qual fusse il vero giorno et l'hora del suo innamoramento (etc.)*. Lyon: Gulielmo Rouillio.
- Pfandl, L. (1941). *Philippe II*. Paris: Hachette.
- Phillipson, M. (1895). *Ein Ministerium unter Phillip II. Kardinal Granvella am spanischen Hofe (1579-1586)*. Berlin: Verlag Siegfried Cronbach.
- Piganiol de La Force, J.-A. (1713). *Nouvelle Description des châteaux et parcs de Versailles et de Marly II*. Paris: F. Delaulne.
- Pighius, S. V. (1568). *Mythologia in quatuor anni partes ab auctore recognita. V Idem, Themis Dea, seu de lege diuina* (stránky 154-207). Antverpy: Ex officina Christophori Plantini.
- Pighius, S. V. (1568). *Themis dea, seu de lege divina*. Antverpy: Ex officina Christophori Plantini.
- Pighius, S. V. (1587). *Hercules Prodicus seu Principis iuuentutis vita et peregrinatio*. Antwerpen: Plantijn.
- Piot, C. (1896). *Correspondance du Cardinal de Granvelle*. Bruxelles: Hayez.
- Piquard, M. (1947-1948). Le cardinal de Granvelle, les artistes et les écrivains. *Revue belge d'archéologie et d'histoire de l'art*, 17, stránky 133-139.
- Piquard, M. (1950). Le cardinal de Granvelle, amateur de tapisseries. *Revue belge d'archéologie et d'histoire d'art*, 19, stránky 111-126.
- Pirenne, H. (1902). *Histoire de Belgique III*. Bruxelles: Bruxelles: H. Lamertin.
- Planiscig, L. (1924). *Die Bronzenplastiken. Statuetten, Reliefs, Geräte und Plaketten. Katalog*. (Kunsthistorisches Museum in Wien. Publikationen aus den Sammlungen für Plastik und Kunstgewerbe. vyd.). Wien: Kunstverlag Anton Schroll.
- Planiscig, L. (1924). *Die Bronzeplastiken. Statuetten, Reliefs, Geräte und Plaketten. Katalog*. (Kunsthistorisches Museum in Wien. Publikationen aus den Sammlungen für Plastik und Kunstgewerbe. vyd.). Wien: Kunstverlag Anton Schroll.
- Planiscig, L. (1930). *Piccoli bronzi italiani del rinascimento*. Milano: Fratelli Treves.
- Planiscig, L. (1942). *Katalog der Kunstsammlungen im Stifte Klosterneuburg III: Die Bronzen*. Wien.
- Platter, T. d., & Keiser, R. (1968). *Beschreibung der Reisen durch Frankreich, Spanien, England und die Niederlande, 1595-1600. II Teil*. Basel / Stuttgart: Schwabe.

- Plon, E. (1887). *Les maîtres italiens au service de la maison d'Autriche : Leone Leoni, sculpteur de Charles-Quint, et Pompeo Leon sculpteur de Philippe II*. Paris: Plon - Nourrit et Cie.
- Poglayen-Neuwall, S. (4 1934). Titian's Pictures of the Toilet of Venus and their Copies. *The Art Bulletin*, 16, stránky 358-384.
- Pollitt, J. J. (1990). *The art of ancient Greece. Sources and documents*. Cambridge / New York: Cambridge University Press.
- Poulet, E., & Piot, C. (1877-1896). *Correspondance du cardinal de Granvelle: 1565-1586*. Bruxelles: Hayez.
- Pozzo, C. (2004). *Diario del viaje a España del Cardenal Francesco Barberini escrito por Cassiano dal Pozzo*. (A. Anselmi, Editor, & A. MINGUITO, Překl.) Madrid: Fundación Carolina-Doce Calles.
- Prinz, W. (1996). *Dürer. Catalogo completo*. Firenze: Octavo.
- Publius Ovidius Naso. (1974). *Proměny*. (I. Bureš, Překl.) Praha: Svoboda.
- Rainer, P. (2012). Mohrin - Leda mit dem Schwan. V S. Haag, & F. Kirchweger, *Die Kunstkammer. Die Schätze der Habsburger* (stránky 136-137). Wien: Christian Brandstätter Verlag / KHM.
- Requena, R. G. (2013). *La lengua francesa en la administración vaticana del siglo XVI. Cartas de Andrés de Castillo a la familia Granvela (nepublikovaná disertační práce na Facultat de Filologia, Traducció i Comunicació, Universitat de Valencia)*. Valencia.
- Riggs, T. A. (1977). *Hieronymus Cock (1510-1570): Printmaker and Publisher at the Sign of the Four Winds*. New York: Garland Publishing.
- Rinaldi, S. M. (1978). Paolo Fiammingo. *Saggi e Memorie di Storia dell'Arte*, 11, stránky 45-80.
- Robertson, M. (1975). *A history of Greek art*. London: Cambridge University Press.
- Rosand, D. (1975). Titian and the "Bed of Polyclitus". *The Burlington Magazine*, 117, 242-245.
- Rossi, M., & Ferretti, M. (2004). *Alberto III e Rodolfo Pio da Carpi, collezionisti e mecenati*. Tavagnacco: Arti Grafiche Friulane.
- Roussel, C. (2017). Une demeure inachevée: L'hôtel de Montmartin à Besançon (1581-1586). V N. Surlapierre (ed.), *Antoine de Granvelle (1517-1586), L'Éminence pourpre. Images d'un homme de pouvoir de la Renaissance* (stránky 122-127). Milano: Silvana.

- Royt, J., & Šedinová, H. (1998). *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Praha: Mladá fronta.
- Rupprich, H. (. (1956). *Dürer: Schriftlicher Nachlass*. Berlin.
- Saccus, J. (1586). *Saccus, Oratio funebris de laudibus Ant. Perrenotti*. Antwerpen: Plantin.
- Sandart, J. v. (1675). *Teutsche Academie der Bau-, Bild- und Mahlerey-Künste II, Buch 3*. Nürnberg.
- Sapper, C. (1999). Kinder des Geblüts. Die Bastarde Kaiser Rudolfs II. *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 47, stránky 1-116.
- Scott, T. (1997). *Regional Identity and Economic Change: The Upper Rhine, 1450-1600*. Oxford: Clarendon Press.
- Secret, F. (1971). Notes sur quelques alchimistes de la renaissance. *Bibliothèque d'humanisme et renaissance*, 33, stránky 637-640.
- Secret, F. (1973). Littérature et alchimie a la fin du XVIe et su début du XVIIe siecle (III. Francois Rossellet, le cardinal de Granvelle et l'alchimie). *Bibliothèque d'humanisme et renaissance*, 35(1), stránky 500-501.
- Shearman, J. K. (1965). Titian's portrait of Giulio Romano. *The Burlington magazine*, 107.
- Schäffer, G. (2009). *Schwarze Schönheit: "Mohrinnen-Kameen" - Preziosen der Spätrenaissance im Kunsthistorischen Museum Wien ; ein Beitrag aus postkolonialer Perspektive*. Marburg: Jonas.
- Scheicher, E. (1979). *Die Kunst- und Wunderkammern der Habsburger*. Wien - München - Zürich: Molden-Edition.
- Schepper, H. d. (2000). Frederik Perrenot van Champagny (1536-1602), het 'enfant terrible' van de familie Granvelle. V K. d. Jonge, & G. Janssens, *Les Granvelle et les anciens Pays-Bas* (stránky 233-244). Louvain.
- Schlosser, J. (1922). *Fünf italienische Bronzen*. Wien.
- Schlosser, J. (1927). *Präludien*.
- Schlosser, J. v. (1903). Über einige Antiken Ghibertis. *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen der allerhöchsten Kaiserhauses*, 24, stránky 125-160.
- Schlosser, J. v. (1941). *Leben und Meinungen des florentinischen Bildners Lorenzo Ghiberti*. München: Prestel.
- Schmitz-von Ledebur, K. (2009). Tapisserien mit Darstellungen des Kriegszugs Kaiser Karls V. gegen Tunis. V *Die Künstler der Kaiser. Von Dürer bis Tizian. Von Rubens bis Velázquez. Aus dem Kunsthistorischen Museum in Wien* (stránky 300-319). Baden-Baden.

- Schmitz-von Ledebur, K. (2012). Mit Glanz von Gold und Seide - die Tapisseriensammlung des Kunsthistorischen Museums in Wien. V S. Haag, & A. Wieczorek, *Sammeln! Die Kunstammer des Kaisers in Wien* (stránky 41-55). München / London / New York: Prestel.
- Schneider, R. (1892). Neuer Erwerbungen der Antikensammlung des Österreichischen Kaiserhauses in Wien. *Jahrbuch des kaiserl. deutschen Archäologischen Instituts, VII.*
- Schütz, K. (1992). Anthonis Mor van Dashorst. V M. Ekkehard, & H. Vlieghe, *Von Bruegel bis Rubens: Das goldene Jahrhundert der flämischen Malerei* (stránky 272-274). Köln: Wallraf-Richartz Museum / Locher.
- Schütz, K. (1994). *Albrecht Dürer im Kunsthistorischen Museum (kat. výst.)*. Milano: Electa.
- Schütz, K. (1994). Kaiser Rudolf II. als Dürersammler. V K. Schütz, *Albrecht Dürer im Kunsthistorischen Museum (kat. výst.)* (stránky 49-54). Milano: Electa.
- Smolderen, L. (2000). Les médailles de Granvelle. V K. Jonge, & G. Janssens (eds.), *Les Granvelle et les anciens Pays-Bas* (stránky 293-320). Leuven: Press Universitaire.
- Soly, H. (1999). *Charles Quint 1500-1558*. Anvers: Fonds Mercator.
- Souchal, F. (1977). *French Sculptors of the 17th and 18th Centuries, I: The Reigns of Louis XIV*. Oxford: Cassirer.
- Spier, J. (1992). *Ancient Gems and Finger Rings: Catalogue of the Collections*. Malibu: The J. Paul Getty Museum.
- Steen, C. R. (2013). *Margaret of Parma. A Life*. Leiden - Boston : 2013.
- Stenuit, R. (1971). Une bague de Jean Thomas Perrenot, neveu du cardinal-archevêque de Malines Antoine de Granvelle, retrouvée parmi les débris de l'épave d'un navire de l'Invincible Armada. *Handelingen van de Kon. kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen, LXXV*, stránky 65-70.
- Sternath-Schuppanz, M. L. (2003). *Albrecht Dürer (kat. výst.)*. Ostfildern: Hatje Cantz.
- Stöcker, C. (1984). Dürer, Celtis und der falsche Bischof Achatius: zur Ikonographie von Dürers Marter der Zehntausend. *Artibus et historiae, 5*, stránky 121-137.
- Stryiński, C. (1913). *La galerie du Régent, Philippe, duc d'Orléans*. Paris: Manzi, Joyant & Cie.
- Štěpánek, P. (2014). Notes on the Sojourn of Rudolf II at the Spanish Court: Spain and Bohemia over the period 1550–1650. *Historia Artium: Czech and Slovak Journal of Humanities*, stránky 44-53.
- Terlinden, C. (1942). Pierre Bruegel le vieux et l'histoire. *Revue belge d'archéologie et d'histoire de l'art, 12*, stránky 229-257 (zejm. 236).

- Terlinden, V. C. (1942). Pierre Bruegel le vieux et l'histoire. *Revue belge d'archéologie et d'histoire de l'art*, 12, stránky 229-257 (zejm. 236).
- Thomassin, S. (1694). *ecueil des figures, groupes, thermes, fontaines, vases et autres ornemens I-IV*. Paris: S. Thomassin.
- Tietze, H., & Tietze-Conrat, E. (1928-1938). *Kritisches Verzeichnis der Werke Albrecht Dürers II*. Augsburg, Basilej.
- Trichet Raphael, M. (1966). Inventaire des Raritez qui sont dans le cabinet des antiquitez de la Sérénissime Reine de Suède. V C. Nordenfalk, *Christina Queen of Sweden*.
- Truhlář, A., Hrdina, K., Hejnic, J., & Martínek, J. (1966). *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 2*. Praha: Academia.
- Truhlář, A., Hrdina, K., Hejnic, J., & Martínek, J. (1982). *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 5*. Praha: Academia.
- Urban, S. (1976). *Řezáči drahých kamenů v Čechách v 16. a 17. století. Acta UPM IX*. Praha: UPM.
- Urlichs, L. (1870). Beiträge zur Geschichte der Kunstbestrebungen und Sammlungen Kaiser Rudolf's II. *Zeitschrift für bildende Kunst*, V., stránky 136-141.
- Valencia de don Juan. (1898). *Catálogo histórico-descriptivo de la Real Armería de Madrid*. Madrid.
- van Cauteren, K. (2008). *De Lambert Lombard a Pierre Bruegel: Renaissance et manierisme*. Bruxelles: Racine.
- van Mander, K. (1996). *The Lives of the Illustrious Netherlandish and German Painters, vol. 3*. (H. Miedema, Editor) Doornspijk: DAVACO.
- van Mander, K. (1996). *The Lives of the Illustrious Netherlandish and German Painters, vol. 4*. (H. Miedema, Editor) Doornspijk: DAVACO.
- Vandenbroeck, P. (1981). Rudolf II als verzamelaar van werk van en naar Jheronimus Bosch. *Jaarboek van het Koninklijk Museum voor schone Kunsten Antwerpen*, stránky 119-134.
- Vandenbroeck, P. (2009). Meaningful Caprices: Folk culture, middle-class ideology (ca 1480-1510) and aristocratic recuperation (ca 1530-1570): a series of Brussels tapestries after Hieronymus Bosch. *Antwerp Royal Museum Annual*, stránky 212-269.
- Vanderbroeck, P. (2011). Disparates cargados de sentido. Cultura popular, ideología burguesa y recuperación nobiliaria a propósito de una serie de tapices bruselenses según modelo del Bosco". V F. Checa Cremades, & B. J. García, *Los Triunfos de Aracne. Tapices Flamencos de los Austrias en el Renacimiento* (stránky 151-223). Madrid: Fundación Carlos de Amberes.

- Vasari, G. (1971). Di Lione Lioni Aretino e d'altri scultori et architetti. V G. Vasari, *Le vite. Nelle redazioni del 1550 e 1568*. Firenze: Sansoni editore.
- Vasari, G. (1976). Život malíře Lorenza Ghibertiho. V G. Vasari, *Životy nejvýznačnějších malířů, sochařů a architektů I*. (P. Preiss, Překl., stránky 247-263). Praha: Odeon.
- Vasari, G., & Mattioda (ed.), E. (2017). *Le vite de' più eccellenti pittori, scultori e architettori*. Alessandria: Edizioni dell'orso.
- Venturi, A. (1885). Zur Geschichte der Kunstsammlungen Kaiser Rudolf II. *Repertorium für Kunstwissenschaft*, 8, stránky 1-23.
- Verheyen, E. (1968). Correggiův cyklus Amori di Giove. *Umění*, 16, stránky 429-441.
- Verschaffel, T. (2017). Antoine de Granvelle, un personnage de la peinture historique belge au XIX siècle? V N. Surlapierre (ed.), *Antoine de Granvelle (1517-1586), L'Éminence pourpre. Images d'un homme de pouvoir de la Renaissance* (stránky 138-145). Milano: Silvana.
- Vocelka, K. (1981). *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II. 1576-1612*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Vocelka, K. (1985). *Rudolf II. und seine Zeit*. Wien - Köln - Graz: Hermann Böhlaus.
- Voltelini, H. (1890). Urkunden und Regesten aus dem K. u. K. Haus-, Hof- und Staats-Archiv in Wien [3]. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 11, stránky I-LXXXIII.
- Voltelini, H. (1894). Urkunden und Regesten aus dem k. und k. Haus-, Hof- und Staats-Archiv in Wien [5]. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 15, stránky XLIX-CLXXIX.
- Voltelini, H. (1898). Urkunden und Regesten aus dem k. u. k. Haus-, Hof- und Staats-Archiv in Wien [6]. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 19, stránky I-CXVI.
- Voltelini, H. (1899). Urkunden und Regesten: aus dem K. u. K. Haus-, Hof- und Staats-Archiv in Wien. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses* [7], XX/II, stránky I-CXXIII.
- Voltelini, H. v. (1892). Urkunden und Regesten aus dem k. u. k. Haus-, Hof- und Staats-Archiv in Wien [2]. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 13, stránky XXVI-CLXXIV.
- Waille, M.-C. (2017). *La bibliothèque des Granvelle: inventaire des livres et manuscrits présents au Palais Granvelle en 1607: Edition du Ms. 1627, f. 38-80, de la Bibliothèque municipale de Besançon*. Besançon: Académie de Besançon et de Franche-Comté.

- Waille, M.-C. (2017). Les papiers Granvelle de la Bibliothèque municipale de Besançon. V N. Surlapierre (ed.), *Antoine de Granvelle (1517-1586): L'Éminence pourpre. Images d'un homme de pouvoir de la Renaissance* (stránky 45-47). Milano: Silvana.
- Weihrauch, H. R. (1967). *Europäische Bronzestatuetten*. Braunschweig: Klinkhardt und Biermann.
- Weiss, C. (1841-1852). *Papiers d'État du cardinal de Granvelle: d'après les manuscrits de la Bibliothèque de Besançon I-IX*. Paris : Imprimerie royale / Imprimerie nationale.
- Weiss, R. (1969). *The Renaissance discovery of classical antiquity*. Oxford: Blackwell.
- Weitzel Gibbons, M., & Corti, G. (August 1976). Documents concerning Giambologna's Equestrian Monument of Cosimo I, A Bronze Crucifix and the Marble Centaur. *The Burlington Magazine*, stránky 508-510.
- Welzel, B. (2000). [Recenze] Banz, Claudia: Höfisches Mäzenatentum in Brüssel: Kardinal Antoine Perrenot de Granvelle (1517-1586) und die Erzherzöge Albrecht (1559-1621) und Isabella (1566-1633). München: Kunstform.
- Wenderholm, I. (2014). *Manier, Mythos und Moral: Niederländische Druckgraphik um 1600 aus den Beständen der Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg*. Imhof: Petersberg.
- Wethey, H. E. (1975). *The paintings of Titian. Volume III: the Mythological and Historical Paintings*. London: Phaidon.
- Wolf, N. (2010). *Dürer*. München / Berlin / London / New York: Prestel.
- Woodall, J. (2000). Patronage and portrayal: Antoine Perrenot de Granvelle's relationship with Antonis Mor. V K. De Jonge, & G. Janssens (eds.), *Les Granvelle et les anciens Pays-Bas* (stránky 245-277). Leuven: Pres Universitaire.
- Wouk, E. (2015). Antoine Perrenot de Granvelle, the Quatre Vents press, and the patronage of prints in Early Modern Europe. *Simiolus*, stránky 31-61.
- Wouk, E. (2017). L'image symbolique. V N. Surlapierre, *Antoine de Granvelle (1517-1586), L'Éminence pourpre. Images d'un homme de pouvoir de la Renaissance* (stránky 90-93). Milano: Silvana.
- Woytek, B. (2010). *Die Reichsprägung des Kaisers Traianus (98-117) I, II*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Zarco del Valle, M. (1888). Unveröffentlichte Beiträge zur Geschichte der Kunstbestrebungen Karl V. und Philipp II. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 7, stránky 221-237.

- Zimmermann, H. (1888). Urkunden, Acten und Regesten: aus dem Archiv des K. K. Ministeriums des Innern [2]. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 7, stránky XV-LXXXIV.
- Zimmermann, H. (1893). Kaiser Rudolf II. und die Prager Kunstkammer. V A. Ilg (ed.), *Kunstgeschichtliche Charakterbilder aus Österreich-Ungarn* (stránky 210-229). Wien: F. Tempsky.
- Zimmermann, H. (1905). Das Inventar der prager Schatz- und Kunstkammer vom 6. Dezember 1621. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen Allerhöchsten Kaiserhauses*, 25, stránky XIII-LI.
- Zimmermann, H. (1905). Verzeichnis der dem Daniel de Brierss verkauften Bestandteile der Prager Kunstkammer. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen Allerhöchsten Kaiserhauses*.
- Zimmermann, H., & Fiedler, J. (1885). Urkunden und Regesten aus dem k. u. Haus-, Hof- und Staats-Archiv in Wien. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 3, stránky LXXXII-CLII.
- Zimmermann, P. S. (2002). *Die Architectura von Hans Vredeman de Vries. Entwicklung der Renaissancearchitektur in Mitteleuropa*. München: Deutscher Kunstverlag.
- Zlatohlávková, E. (2014). *Ikonografie Rudolfa II. (disertační práce, Filosofická fakulta Univerzity Karlovy)*. Praha.
- Zweite, A. (1980). *Marten de Vos als Maler*. Berlin: Mann.
- Zwierlein-Diehl, E. (2008). *Magie der Steine. Die antiken Prunkkameen im Kunsthistorischen Museum*. Wien: Brandstätter.

7. Publikační činnost

K tématu rodiny de Granvelle

- Portrét neznámého šlechtice / A Portrait of an Unknown Nobleman from the Budapest Museum, in: Alena Volrábová (ed.), *Ars linearis VI*, Praha 2016, s. 26–34, 138–142.
- Unpublished drawings by Hans von Aachen, *Studia Rudolphina* 15, 2015, s. 37–47.
- Rudolph II and the Collection of the de Granvelle family, in: Lubomír Konečný – Štěpán Vácha (eds.), *Hans von Aachen in context*, Prague 2012, s. 227–231.

Ostatní témata:

Markéta Ježková a Jitka Šosová, TGM sbírka obrazů pro Pražský hrad, Praha 2018. V tisku.

- “František Topič a nákup kرتونů Mikoláše Alše pro Pražský hrad, in: Alena Volrábová (ed.), *Ars linearis VII*, Praha 2017.
- “No, tož to kupte.” Budování umělecké sbírky Pražského hradu v letech 1920–1948, in: Milena Bartlová et al., *Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní identity*, Praha 2017, s. 45–56.